

Esiselvitys ageismista ja ikäsyrjinnästä

Ikääntyneisiin kohdistuvan ikäsyrjinnän
tunnistaminen päätöksenteossa

Esiselvitys ageismista ja ikä syrjinnästä

Ikääntyneisiin kohdistuvan ikä syrjinnän tunnistaminen päätöksenteossa

Päivi Ahosola, Saidi Backman, Mia Niemi, Päivi Topo, Marjut Vuorela

Vanhusasiavaltuutetun toimisto

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Oikeusministeriö

CC BY-NC 4.0

ISBN pdf: 978-952-400-201-1

ISSN pdf: 2490-0990

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2024

Esiselvitys ageismista ja ikäsyrynnästä Ikääntyneisiin kohdistuvan ikäsyrynnän tunnistaminen päätöksenteossa

Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2024:27

Teema

Selvityksiä
ja ohjeita

Julkaisija

Oikeusministeriö

Tekijä/t

Päivi Ahosola, Saidi Backman, Mia Niemi, Päivi Topo, Marjut Vuorela

Yhteisötekijä

Vanhusasiavaltuutetun toimisto

Kieli

suomi

Sivumäärä

69

Tiivistelmä

Esiselvityksessä tarkastellaan ikääntyneisiin kohdistuvaa ageismia ja ikäsyryntää, ja analysoidaan sitä, miten ne tulevat esille päätöksenteossa. Raportissa tehdään myös havaintoja siitä, miten ageismi ja ikäsyryntä liittyvät moniperustaiseen syrjintään.

Ageismin käsite on laaja ja monitulkintainen, ja sillä yleensä viitataan ihmisen ikään kohdistuviin ennakkoluuloihin, stereotyyppioihin ja syrjiviin tekoihin. Ikäsyryntä taas tarkoittaa sitä, että henkilö tai ryhmä asetetaan iän perusteella muun ikäisiä huonompaan asemaan. Suomen perustuslaki ja yhdenvertaisuuslaki kieltävät ikään perustuvan syrjinnän, mutta kyselytutkimusten mukaan ikääntyneiden kokema ikäsyryntä on meillä yleistä.

Esiselvityksessä analysoitiin erityyppisiä päätöksentekoon liittyviä tekstiaineistoja. Kunkin asiakirjan osalta tarkasteltiin, näyttäytykö niissä jollakin tavoin ikäsyryntää tai ageismia, ja jos näyttäytyy, millä perusteilla, missä yhteyksissä, miten tämä tapahtuu ja millaiset syrjinnän muodot ovat kyseessä.

Esiselvityksessä nostetaan esiin useita korkeaan ikään, ageismiin ja ikäsyryntään liittyviä havaintoja aineistosta. Samoin esitellään tunnistettuja keinoja ikäsyrynnän vähentämiseen. Näitä ovat muun muassa ikärajojen poisto kyselytutkimuksista, ikävaikutusten arviointi päätöksenteossa sekä ikääntyneiden vaikutusmahdollisuuksien parantaminen. Lopuksi esitetään vanhusasiavaltuutetun suositukset, joihin sisältyy esimerkiksi olemassa olevien perus- ja ihmisoikeus- sekä syrjintätiedonkeruun indikaattoreiden kehittäminen.

Asiasanat

vanhuspolitiikka, ikäsyryntä, ikääntyneet, moniperustainen syrjintä, ageismi

ISBN PDF

978-952-400-201-1

ISSN PDF

2490-0990

Julkaisun osoite

<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-201-1>

Förstudie om ålderism och åldersdiskriminering Identifiering av åldersdiskriminering som riktas mot äldre vid beslutsfattande

Justitieministeriets publikationer, Utredningar och anvisningar 2024:27	Tema	Utredningar och anvisningar
Utgivare	Justitieministeriet	

Författare	Päivi Ahosola, Saidi Backman, Mia Niemi, Päivi Topo, Marjut Vuorela		
Utarbetad av	Äldreombudsmannens byrå		
Språk	finska	Sidantal	69

Referat

Förstudien granskar ålderism och åldersdiskriminering som riktas mot äldre och analyserar hur dessa syns vid beslutsfattande. I rapporten görs också observationer av hur ålderismen och åldersdiskrimineringen anknyter till diskriminering på flera grunder.

Begreppet ålderism är omfattande och tvetydigt, och vanligtvis hänvisar det till fördomar, stereotyper och diskriminerande handlingar som hänför sig till människans ålder. Med åldersdiskriminering avses däremot att en person eller en grupp har en sämre ställning på grund av sin ålder jämfört med personer och grupper i annan ålder. Finlands grundlag och diskrimineringslag förbjuder all diskriminering på grund av ålder, men enligt enkäter är åldersdiskrimineringen som riktas mot äldre vanligt i Finland.

Förstudien analyserade textmaterial av olika typer som gäller beslutsfattande. I fråga om varje handling granskades om det på något vis går att särskilja åldersdiskriminering eller ålderism i dem och om så är fallet, på vilka grunder, i vilka sammanhang, hur detta framgår och vilka former av diskriminering det är fråga om.

Förstudien tar upp flera observationer som gäller hög ålder, ålderism och åldersdiskriminering i materialet. Samtidigt presenteras identifierade sätt att minska åldersdiskrimineringen. Dessa är bland annat avskaffande av åldersgränser från enkäter, bedömning av ålderskonsekvenser vid beslutsfattande samt förbättrande av de äldres påverkansmöjligheter. Till sist presenteras äldreombudsmannens rekommendationer som omfattar till exempel vidareutveckling av de nuvarande indikatorerna för grundläggande och mänskliga rättigheter samt datainsamling om diskriminering.

Nyckelord	ålderism, äldrepolitik, åldersdiskriminering, äldre, diskriminering på flera grunder
------------------	--

ISBN PDF	978-952-400-201-1	ISSN PDF	2490-0990
-----------------	-------------------	-----------------	-----------

URN-adress	https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-201-1
-------------------	---

Preliminary Study on Ageism and Age Discrimination Recognising Age Discrimination against Older People in Decision-Making

---

Publications of the Ministry of Justice, Reports and guidelines 2024:27	Subject	Reports and guidelines
Publisher	Ministry of Justice, Finland	

Author(s)	Päivi Ahosola, Saidi Backman, Mia Niemi, Päivi Topo, Marjut Vuorela		
Group author	Office of the Ombudsman for Older People		
Language	Finnish	Pages	69

Abstract

This report examines how older people are affected by ageism and age discrimination and analyses how these are reflected in decision-making. The report also presents observations on how ageism and age discrimination are linked to multiple discrimination.

The concept of ageism is broad and ambiguous, and it usually refers to the stereotypes, prejudice and discrimination towards people based on their age. Age discrimination, on the other hand, means that a person or a group is placed in an inferior position from others due to their age. The Constitution of Finland and the Non-Discrimination Act prohibit discrimination based on age, but surveys show that older people experience age discrimination commonly in Finland.

The preliminary study analysed different types of texts related to decision-making. In respect of each document, it was assessed whether any age discrimination or ageism appears in it and if so, on what grounds, in which contexts, how, and what forms of discrimination are involved.

The report makes several observations from the used material related to high age, ageism and age discrimination. It also presents already identified means for reducing age discrimination. These include removing age limits from surveys, assessing age impacts in decision-making processes, and improving older people's opportunities to exert influence. Finally, recommendations of the Ombudsman for Older People are presented, including a recommendation to further develop the existing indicators on fundamental and human rights and on discrimination data.

Keywords	ageism, policy on older people, age discrimination, older people, multiple discrimination		
-----------------	---	--	--

ISBN PDF	978-952-400-201-1	ISSN PDF	2490-0990
-----------------	-------------------	-----------------	-----------

---

URN address	https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-201-1
--------------------	---

Sisältö

Alkusanat	7
1 Toimeksianto ja tausta	9
2 Ageismin ja ikäsyryjinnän määritelmät	10
3 Ikäsyryjinnän ilmeneminen Suomessa	13
3.1 Ageismi ja ikäsyryjintä tutkimusten ja selvitysten kohteena	13
3.2 Ageismin ja ikäsyryjinnän suhde eriarvoisuuteen ja muihin syrjinnän muotoihin...	16
3.3 Vanhusasiavaltuutetulle kertynyttä tietoa ikääntyneiden vähemmistöryhmien asemasta	18
4 Ageismi ja ikäsyryjintä lainsäädännöllisesti tarkasteltuna	23
5 Esiselvityksen kysymykset, aineisto ja analyysi	29
6 Miten ageismi ja ikäsyryjintä näyttäytyivät päätöksenteossa?	32
6.1 Ikäsyryjinnän esiintyminen viranomaisten ratkaisuihin	32
6.2 Ikääntyneiden asema lainsäädännön valmistelussa	37
6.3 Ikääntyneet osana politiikkaohjelmia	40
7 Tunnistettuja keinoja ageismin ja ikäsyryjinnän vähentämiseksi	45
7.1 Kulttuuriin kietoutuneen ageismin ja ikäsyryjinnän vähentäminen	47
7.2 Yläikärajojen poistaminen kyselytutkimuksista rakenteellisen ikäsyryjinnän vähentämiskeinona	48
7.3 Ikävaikutusten arviointi päätöksenteossa keinona rakenteellisen ikäsyryjinnän vähentämiseksi	50
7.4 Valtion johdon on huomioitava keskeinen asemansa ikäsyryjinnän vähentämisessä	51
7.5 Vahvistetaan ikääntyneiden vaikutusmahdollisuuksia päätöksenteossa	53
8 Johtopäätökset ja suositukset	54
Lähteet	58
Liite 1	64
Lyhennelmiä viranomaisten ikääntyneisiin kansalaisiin liittyvistä ratkaisuista	64

ALKUSANAT

Ikään liittyvä syrjintä on ilmiö, joka voi koskettaa ihmisiä eri vaiheissa ja tilanteissa läpi elämänkaaren. Puhuttaessa ikäsyrjinnästä kyse on siitä, että henkilö tai ryhmä asetetaan heidän ikänsä perusteella muita huonompaan asemaan. Ikä on yksi yhdenvertaisuuslain kieltämistä syrjintäperusteista. Nyt käsillä oleva esiselvitys tarkastelee ikäsyrjintää yhdessä laajemman *ageism*in, tai *ikäism*in, käsitteen kanssa. Ageismi sisältää ikään liittyviä kielteisiä tunteita, uskomuksia, stereotyyppioita tai rakenteellisia eriarvoisuuksia ihmisistä eri ikävaiheissa, olivatpa he nuorempia tai vanhempia.

Oikeusministeriö tilasi tämän esiselvityksen ikääntyneiden kokemasta ikäsyrjinnästä vanhusasiavaltuutetulta, koska väestön ikääntyessä aihe tulee entistä ajankohtaisemmaksi niin Suomessa kuin laajemmin Euroopassa ja maailmalla. Oikeusministeriön tehtävänä on edistää yhdenvertaisuutta ja toimenkuvaan kuuluu myös eri syrjintäperusteita koskevan tiedonkeruun kehittäminen ja selvitysten teettäminen. Esiselvitys tuottaa osaltaan tietoa tähän kokonaisuuteen.

Käsillä oleva julkaisu auttaa ymmärtämään, miten ikääntyneisiin kohdistuva syrjintä ilmenee päätöksenteossa, lainsäädännössä ja käytännön tilanteissa, sekä tahallisesti että välillisesti. Lisäksi julkaisu tarjoaa näkökulmia ikääntyneiden yhdenvertaisuuden parantamiseksi. Syrjimättömyyden periaatteen näkökulmasta selvitys luo myös tärkeän katsauksen moniperusteisen syrjinnän risteämisestä ikään, varsinkin silloin kun ikääntynyt henkilö kuuluu johonkin vähemmistöryhmään. Esiselvitys tuottaa ministeriölle tarpeellista lisätietoa tietoa ikäsyrjinnästä tukien Vahva ja välittävä Suomi -hallitusohjelmaan kirjattuja tavoitteita ikääntymiseen liittyen. Ohjelmassa on useita ikääntyviä koskevia sekä ikäsyrjintään liittyviä tavoitteita, kuten kirjaus ikäihmisten oikeuksien toteutumisen vahvistamisesta ja heidän osallistumismahdollisuuksiensa tukemisesta digitalisoituvassa yhteiskunnassa.

Esiselvityksen tulokset tuovat esiin sitä, miten syvällisiä ikäsyrynnän ja ageismin vaikutukset ovat ikääntyneisiin: ne voivat rajoittaa ikääntyneiden pääsyä palveluihin, heikentää heidän osallistumismahdollisuuksiaan ja ylläpitää asenteita, jotka estävät sukupolvien välistä tasa-arvoa ja ymmärrystä. Esiselvityksen tarkoituksena on nimensä mukaisesti luoda katsaus lähtötilanteeseen ja antaa suosituksia jatkotyölle, jota tarvitaan ikäsyrynnän ja ageismin vähentämiseksi eri viranomaisissa ja yhteiskunnan aloilla. Työtä riittää meille kaikille.

Kiitän vanhusasiavaltuutettua ja selvitykseen osallistuneita asiantuntijoita tästä arvokkaasta työstä.

Johanna Suurpää
Osastopäällikkö
Oikeusministeriö

1 Toimeksianto ja tausta

Ikäsyrrjintä koskettaa kaikkia ja heikentää yhteiskunnan toimivuutta. Se voi kohdistua lapsiin, nuoriin, työikäisiin tai ikääntyneisiin henkilöihin. Ikäsyrrjintä estää tai voi estää perusoikeuksien toteutumista. Tässä esiselvityksessä keskitytään ikääntyneisiin kohdistuvaan ja heidän kokemaansa ikäsyrrjintään.

Oikeusministeriö tilasi vanhusasiavaltuutetulta esiselvityksen ikäsyrrjinnästä vuonna 2024. Selvityksen toteuttivat vuoden 2024 aikana vanhusasiavaltuutetun toimiston asiantuntijat oikeusministeriön myöntämän rahoituksen sekä osin vanhusasiavaltuutetun valtion budjetista myönnetyn rahoituksen turvin. Vanhusasiavaltuutettu on itsenäinen viranomainen, jonka lakisääteisenä tehtävänä on seurata ja arvioida ikääntyneiden asemaa ja oikeuksien toteutumista¹. Vanhusasiavaltuutetun yhtenä keskeisenä tavoitteena on ikäsyrrjinnän nykyistä parempi tunnistaminen päätöksenteossa ja ikäsyrrjinnän vähentäminen².

Tämän julkaisun tavoitteena on tehdä alustavaa selvitystä siitä, miten iäkkäisiin kohdistuva ikäsyrrjintä tulee esiin päätöksenteossa sekä kuvata keinoja ikääntyneiden yhdenvertaisuuden parantamiseksi. Kuvaamme ikäsyrrjintää myös eri vähemmistöihin kuuluvien ikääntyneiden näkökulmasta sekä siitä näkökulmasta miten ikäsyrrjintä linkittyy toimeentulon, terveyden tai toimintakyvyn pitkäkestoisiin ongelmiin.

Ikäsyrrjintä on osa laajempaa ilmiötä, jota kutsutaan ageismiksi. Tarkastelemme sen vuoksi tässä esiselvityksessä ikäsyrrjintää osana ageismia. Ageismille ei ole vakiintunutta käsitettä suomen kielessä. Osa suomalaisista ikääntymisen tutkijoista käyttää ageismin rinnalla termiä ikäismi. Se, että käsite ei ole vakiintunut suomen kieleen, kertoo myös siitä, että tätä ilmiötä on vaikea sanoittaa suomen kielellä. Koska osa iäkkäistä ei ole englanninkielentaitoisia, olisi tärkeää vähitellen vakiinnuttaa suomenkielisen termin käyttö.

---

1 Laki vanhusasiavaltuutetusta (753/2021).

2 Vanhusasiavaltuutetun kertomus valtioneuvostolle 2022

2 Ageismin ja ikäsyryjinnän määritelmät

Yhdysvaltalainen gerontologi Robert Butler kehitti vuonna 1969 ageismin eli ikäismin käsitteen kuvaamalla sitä järjestelmälliseksi stereotypisoinniksi ja syrjinnäksi, joka kohdistuu ihmisiin siksi, että he ovat iältään vanhempia kuin muut. Hän vertasi ageismia kahteen muuhun syrjinnän muotoon – seksismiin ja rasismiin. Butler määritteli ageismin toisiinsa liittyvien tekijöiden yhdistelmäksi, joista keskeisimpiä ovat ikääntymiseen liittyvät asenteet ja uskomukset sekä ikääntyneisiin kohdistuva syrjintä politiikassa ja käytännöissä. Ennakkoluuloiset asenteet ja stereotyyppiset uskomukset vaikuttavat syrjivien institutionaalisten käytäntöjen rakentumiseen, jotka taas osaltaan ylläpitävät ja toisintavat kielteisiä mielikuvia ikääntyneistä ihmisistä.³

Ageismia pidetään yhtenä yleisimmistä stereotyyppien, ennakkoluulojen ja syrjinnän muodoista. Vaikka ageismi voi vaikuttaa mihin tahansa ikäryhmään, tutkimukset antavat viitteitä siitä, että ikääntyneillä ihmisillä on suurempi riski kokea haittoja sen kielteisistä seurauksista.⁴

Ageismin käsite on laaja ja monitulkintainen. Viime aikaisessa kansainvälisessä kirjallisuudessa toistuu ageismin jäsentäminen kolmen eri ulottuvuuden mukaisesti:

1. ikään liittyvät stereotyyppit (miten ajattelemme)
2. ennakkoluulot (miltä meistä tuntuu)
3. syrjintä (miten toimimme)

Lisäksi ageismin määritelmään liitetään sen erilaiset ilmenemistavat. Ageismi voi kohdistua muihin, itsen tai ilmetä rakenteellisella tasolla. Ageismia esiintyy niin ajattelussa, puheessa, asenteina ja käyttäytymismalleina kuin institutionaalisina rakenteina ja käytäntöinä. Nämä moninaiset ilmenemistavat voivat olla suoria, mutta usein myös epäsuoria, piiloisia ja huomaamattomia.⁵

3 Butler, "Age-ism".

4 WHO, "Global report on ageism".

5 Ayalon ja Tesch-Römer, "Contemporary Perspectives on Ageism"; WHO, "Global report on ageism".

Ageismin määritelmässä painottuvat usein sen eri osa-alueet eli ennakkoluulot, stereotypiat ja syrjintä – joko erikseen tai edellä mainittujen yhdistelmänä. Ruotsalainen gerontologi Lars Andersson on ehdottanut ageismin määritelmäksi seuraavaa: ennakkoluulot tai stereotyyppiset käsitykset, jotka kohdistuvat ihmisen ikään ja voivat johtaa syrjintään.

Viimeaikaisissa ikääntymisen tutkimuksissa vaikuttavat korostuvan ageismin moniulotteisuus ja monitulkintaisuus sekä sen yhtymäkohdat kansanterveyteen, hyvinvointiin, toimintakykyyn ja toisaalta kysymyksiin sukupolvien välisestä solidaarisuudesta. Ikääntyneiden ihmisten kohdalla ageismin on havaittu heikentävän elämänlaatua ja osallistumista sekä lisäävän heihin kohdistuvaa kaltoinkohtelua ja syrjäytymisen riskejä. Ikääntymiseen liittyvät negatiiviset asenteet voivat osaltaan heikentää toimintakykyä, erityisesti silloin kun ne kohdistuvat itseen.⁶ Maailman terveysjärjestö (World Health Organization, WHO) on nostanut 2021 julkaistussa raportissaan esille ageismin laajat vaikutuksen ikääntyneiden ihmisten hyvinvoinnille.⁷

Ikäsyrjinnällä viitataan siihen, että henkilö tai ryhmä asetetaan heidän ikänsä perusteella muita huonompaan asemaan. Ikään liittyviä asenteita sekä kokemuksia ikäsyrjinnästä on kartoitettu kansainvälisissä European Social Survey (ESS) sekä World Values Survey (WVS) tilastotutkimuksissa. Tuloksissa tulee esille ikäsyrjinnän yleisyyden suuri vaihtelu eri maiden välillä ja siinä miten se vaikuttaa nuorempiin ja ikäämpiin ihmisiin. Esimerkiksi vuoden 2023 ESS tutkimuksessa tuotiin esille, että suurempi osa nuoremmista ja keski-ikäisistä piti ikäsyrjintää vakavampana ongelmana kuin yli 70-vuotiaat. Tulokset voivat antaa viitteitä siitä, että ennakkoluuloja tai niiden kielteisiä merkityksiä on vaikea tunnistaa. Kuitenkin ESS:n tilaston mukaan yksi kolmesta eurooppalaisesta ilmoittaa altistuneensa ikäsyrjinnälle (esim. koettu ikäsyrjintä).⁸

Ikäsyrjinnän yleisyys vaikuttaisi olevan sidoksissa eri ikäisten ihmisten asemaan yhteiskunnassa. Ikääntyneisiin kohdistuvan ageismia selittävinä tekijöinä on mainittu väestön vanheneminen, joka voi lisätä (ikäntyneet talouden taakkana) tai vähentää (ikäntyneet yhteiskunnan voimavarana, sukupolvien väliset suhteet) korkeaan ikään liittyvää kielteistä suhtautumista. Lisäksi erilaiset sosiaaliset ja kulttuuriset tekijät vaikuttavat korkeaan ikään liittyvien asenteiden ja arvojen muotoutumiseen.⁹

6 Officer ym., "Ageism, Healthy Life Expectancy and Population Ageing".

7 WHO, "Global report on ageism".

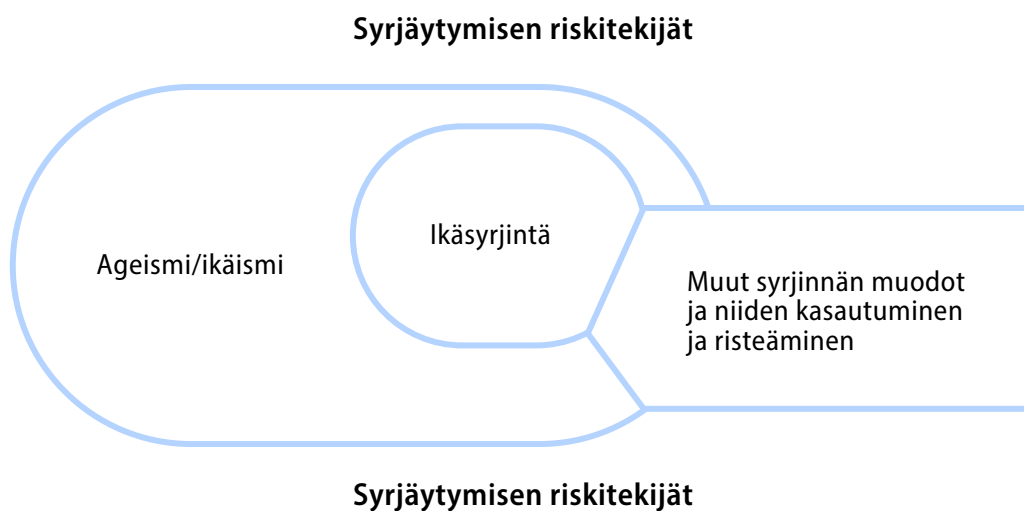
8 Ayalon ja Tesch-Römer, "Contemporary Perspectives on Ageism".

9 Marques ym., "Determinants of Ageism against Older Adults".

Ikääntyneiden keskinäiset hyvinvointierot ovat suuret. Ageismi ja suorainen ikäsyrjintä vaikeuttavat todennäköisesti enemmän niiden ikääntyneiden ryhmien hyvinvointia, joiden sosiaalinen tilanne on vaikea ja joilla on riskejä syrjäytyä. Vanhuudessa tapahtuvan sosiaalisen syrjäytymisen taustalla on tutkimuksessa tunnistettu olevan heikko toimeentulo, sosiaalisten suhteiden vähäisyys tai vahingollisuus, palvelujen huono saatavuus, asuinympäristöjen esteellisyys, turvattomuus ja yhteisöllisyyden puuttuminen sekä vähäiset mahdollisuudet osallisuuteen ja osallistumiseen¹⁰. Nämä eri riskit näyttävät usein kasautuvan vanhuudessa. Ne juontuvat usein aikaisempaan elämäntilanteeseen sekä kuulumiseen johonkin vähemmistöryhmään.¹¹ Jos korkean iän vuoksi asema yhteiskunnassa on yhdellä tai useammalla tavalla nuorempia heikompi (ikäsyrjintä), on sen vaikutus iäkkäisiin sen suurempi mitä heikompi heidän kokonaistilanteensa muutoinkin on.

Kuviossa 1 on kuvattu ikäsyrjinnän ja ageismin keskinäistä suhdetta. Lisäksi on tarkasteltu sitä, miten muut syrjinnän muodot, kuten rasismi tai sukupuoleen tai terveydentilaan tai vammaisuuteen perustuva syrjintä, linkittyvät erikseen tai kasautuvasti ikäsyrjintään. Ikäsyrjintä ja ageismi linkittyvät myös syrjäytymisen riskeihin iäkkäänä.

Kuvio 1. Ageismin, ikäsyrjinnän ja muiden syrjinnän muotojen ja syrjäytymisriskien suhde toisiinsa

10 Topo, Tiilikainen, ja Seppänen, "Vanhuusiän syrjäytyminen pätkinänkuoressa – tuloksia ja politiikkasuosituksia ROSEnetistä".

11 Walsh ym., "Social Exclusion in Later Life".

3 Ikäsyryjinnän ilmeneminen Suomessa

Vanhusasiavaltuutetulle hyvin iäkkäiltä kansalaisilta tulleissa yhteydenotoissa ageismiin ja kokemuksiin ikään perustuvasta syrjinnästä viitataan monilla ilmaisuilla, kuten *"asioistani puhuttiin nuoremmalle läheiselleni ikään kuin en olisi ollut paikalla"* tai *"minun ymmärrystäni omasta tilanteestani ja kyvystäni hoitaa asioitani epäiltiin"* tai *"minulta ei edes kysytä mielipidettäni"*. Myös nuorempien omaisten viesteissä on kuvattu tilanteita, joissa heidän on oletettu lähtökohtaisesti kertovan iäkkään läheisensä asioista, vaikka hän on itse ollut paikalla.

3.1 Ageismi ja ikäsyryjintä tutkimusten ja selvitysten kohteena

Ikäsyryjinnän esiintymistä ikääntyneiden yhdenvertaisuuden esteenä ovat nostaneet esiin Suomessa tutkijoista erityisesti sosiaaligerontologit ja vanhusoikeuden asiantuntijat. Ilmiö on nostettu esiin pohdittaessa tuloksia sosiaali- ja terveyspalveluiden ja erityisesti vanhushpalveluiden saatavuuteen ja laatuun liittyvistä tutkimuksista sekä iäkkäämpien työllistymiseen liittyvissä tutkimuksissa.

Varsinaista akateemista tutkimusta ikäsyryjinnästä tai ageismista on Suomessa kuitenkin edelleen vähän. Tuoreessa väitöstutkimuksessa ikäsyryjinnästä työelämässä Katri Keskinen kuvasi suoraa ja epäsuoraa ageismia ja ikäsyryjintää¹². Keskinen tutkimus osoittaa näiden ilmiöiden kielteisen yhteisvaikutuksen, joka sysää työkykyisiä ja työhalukkaita ihmisiä pysyvästi syrjään työmarkkinoilta.

Marja Vaarama, Susanna Munkkila ja Katri Hanninkainen-Ingman puolestaan toteivat tutkimuksessaan, että 80 vuotta täyttäneistä kotona asuvista jopa noin kolmasosan arvioitiin syrjäytyneen yleisestä hyvinvoinnista köyhyyden, sairauksien ja

---

12 Keskinen, "Sidesteps? Career choices, normativity and individual agency in late life unemployment".

heikon toimintakyvyn, palvelujen riittämättömyyden ja yksinäisyyden takia¹³. Kyse on heidän kohdallaan usean syrjäytymistä aiheuttavan tekijän yhteisvaikutuksesta, jonka taustalla puolestaan on rakenteellista syrjintää.

Useat tutkijat ovat todenneet Suomessa pysyvää rakenteellista kaikkein iäkkäimpien ihmisten syrjintää, joka ilmenee liian vähäisinä ikääntyneiden palveluina suhteessa iäkkäiden tarpeisiin sekä erilaisina rajoitteina palvelujen saantiin¹⁴. Tätä ilmiötä professori Teppo Kröger on kutsunut hoivaköyhyydeksi¹⁵. Professorit Marja Jylhä ja Marja Vaarama ovat tuoneet useassa yhteydessä esiin iäkkäisiin ihmisiin kohdistuvaa ageismia ja ikäsyrjinnän esiintymistä Suomessa rakenteellisena ja kulttuurisena ilmiönä. He ovat todenneet, että ikäsyrjintä syö yhteiskunnan eheyttä ja on vastoin yleistä oikeustajua.¹⁶

Suomessa eläkeläis- ja vanhusjärjestöt ovat raportoineet tuloksia kyselytutkimuksistaan, jotka käsittelevät iäkkäiden kokeman ikäsyrjinnän yleisyyttä ja ilmenemismuotoja.

Valtakunnallisten eläkeläisliittojen etujärjestö EETU ry:n vuonna 2022 teettämän kyselyn mukaan 55–84 -vuotiaat vastaajat (N=965) kertoivat ikäsyrjinnän olevan yleistä. Väittämän ”yhteiskunnassa on paljon ikään perustuvaa syrjintää” kanssa täysin tai melko samaa mieltä oli peräti 71 prosenttia vastaajista. Tulos oli samansuuntainen väitteen ”ikäntyneitä kohdellaan nykyisin toisen luokan kansalaisina” kohdalla: 57 prosenttia oli täysin tai melko samaa mieltä. EETU ry on toistanut saman kyselyn myös vuosina 2013, 2016 ja 2019. Edellä mainittujen väittämien kohdalla vastausten jakauma on ollut melko yhdenmukainen vuoden 2022 tulosten kanssa.¹⁷

---

13 Vaarama, Mukkila, ja Hannikainen-Ingman, ”80 vuotta täyttäneiden elämänlaatu ja elinolot”.

14 Kts. esimerkiksi Vaarama ja Jylhä, ”Syrjintä pois ja palvelut kuntoon – kohti tietoon perustuvaa ikääntymispolitiikkaa”; Kröger, Van Aerschot, ja Mathew Puthenparambil, ”Ikääntyneiden hoivaköhyys”.

15 Kröger, ”Care Poverty”.

16 Vaarama ja Jylhä, ”Syrjintä pois ja palvelut kuntoon – kohti tietoon perustuvaa ikääntymispolitiikkaa”; Jylhä, ”Vanhuustutkijan koronavuosi. Myöhäiskeskä-ikä ja pitkäikäisyyden vallankumous”.

17 Eläkeläisliittojen etujärjestö EETU ry, ”Huomisen kynnyksellä 2022: Kysely 55–84-vuotiaiden tulevaisuudennäkymistä”.

Vanhustyön keskusliitto teetti vuonna 2022 kyselytutkimuksen, johon vastasi 2 055 16–97 -vuotiasta. Ikään perustuvasta syrjinnästä koottiin näkemyksiä kysymyksellä ”syrjitäänkö Suomessa iäkkäitä ihmisiä?” Kysymykseen vastasi kyllä 47 prosenttia kaikista vastaajista. Kaikkein vanhimmista vastaajista eli 86–97-vuotiaista kuitenkin selvästi harvempi eli 24 prosenttia vastasi kyllä. Vastaava luku 65–85 -vuotiailla oli selvästi suurempi: heistä yli puolet vastasi kyllä. Lisäksi kysyttiin, minkä tahon koetaan syrjivän iäkkäitä. Peräti 62 prosenttia vastanneista arvioi poliitikkojen syrjivän iäkkäitä. Vastaava luku oli kaikkein korkein 56–65 -vuotiailla (67 %) ja matalin puolestaan kaikkein iäkkäimmillä eli yli 85-vuotiailla vastaajilla (27 %). Yli puolet kaikista vastaajista arvioi myös, että sosiaali- ja terveyspalvelut syrjivät ikääntyneitä ja nämä tahot korostuivat myös vanhimmilla vastaajilla. Kyselyn mukaan omaa kokemusta ikäsyrjinnästä oli joka neljännellä (28 %) vastaajalla. Luku oli selvästi korkeampi (37 %) niillä vastaajilla, jotka ilmoittivat, että heillä on liian vähän rahaa. Kaikkein vähiten ikäsyrjintää ilmoittivat kokeneensa yli 85-vuotiaat vastaajat.¹⁸

Eläkeliitto ry julkaisi vuonna 2024 teettämänsä kyselytutkimuksen tulokset, joihin sisältyvät myös 30 vuoden seurantatiedot. Seurantatietojen mukaan ikään perustuva syrjintä olisi voimakkaasti lisääntynyt 30 vuoden aikana. Kyselyyn vastasi 1 054 61–90 -vuotiasta. Heistä peräti 78 prosenttia vastasi ”kyllä” kysymykseen ”yhteiskunnassa on ikään perustuvaa syrjintää”. Vuonna 1998 vastaava luku oli 69 prosenttia. Lisäksi kysyttiin ”onko ikääntyneitä tai sinua kohdeltu huonosti tai vähätelty seuraavilla tahoilla”, joista eniten kyllä vastauksia tuli vaihtoehtoon ”poliitikkojen kannanotoissa” (66 %). Vastaajista suuri osa oli kokenut myös tiedotusvälineiden (53 %) ja sosiaalisen median (58 %) olevan areenoja, joissa ikääntyneitä kohdellaan huonosti tai vähätellään.

Vastaajat kertoivat esimerkkejä ikään perustuvasta huonosta kohtelusta. Kuvauksissa korostuu oma tunne siitä, että korkean iän vuoksi kohtelu on erilaista kuin nuorempana. Kuvauksissa on tunnistettavissa myös ikään perustuvaa syrjintää:

Joskus tunne, että tarkempiin terveyteen liittyviin tutkimuksiin pääsy on iän vuoksi hankalaa tai estynyt. (mies, 71–75 vuotta)

Tuntuu, että vaivoja vähätellään eikä puututa niihin samalla tavalla, kuin työssä ollessa. (nainen, 61–65 vuotta).

Tuntuu olevan syrjäytetty, väheksitty. (mies, 86 vuotta tai enemmän)

¹⁸ Vaarama, ”Toiveena tavallinen, hyvä elämä”.

Verkkokaupassa, tuntuu kuin myyjät sotun tietäessään joskus muuttaisivat suhtautumistaan ostajan itsenäisyyttä ja toimintakykyä vähemmän arvostavaksi. (mies, 66–70 vuotta)

Olen halunnut työllistyä eläkkeelle jäätyäni, mutta kohtaan työnantajien taholta selvää ikärasismia. (mies, 66–70 vuotta)

Työpaikallani tietyt ihmiset huomauttelevat aina iästä. (nainen, 61–65 vuotta)¹⁹

Ikään perustuvaa syrjintää oli siis havainnut suurin osa kyselyihin vastanneista, ja he olivat tunnistaneet sitä monen keskeisen yhteiskunnallisen tahon toimissa. Kokemus omaan itseen kohdistuvasta ikäsyrjinnästä näyttää myös olevan varsin yleinen ilmiö sekä nuorten vastaajien että iäkkäiden vastaajien keskuudessa. Seurantakyselyjen perusteella voidaan myös havaita ikäsyrjinnän pysyvyys laajana yhteiskunnallisena ilmiönä. Muista syrjinnän ilmiöistä, kuten esimerkiksi rasisista poiketen ikäsyrjintä voi koskettaa välillisesti tai omana kokemuksena kaikkia ihmisiä.

3.2 Ageismin ja ikäsyrjinnän suhde eriarvoisuuteen ja muihin syrjinnän muotoihin

Ikäsyrjintä ja ageismi linkittyvät myös muuhun iäkkäiden kokemaan eriarvoisuuteen ja voivat vaikeuttaa iäkkään ihmisen tilannetta entisestään²⁰. Esimerkiksi mielen-terveysongelmiin on vaikeampi saada Suomessa apua iäkkäänä erilaisten ikään perustuvien rajausten ja puuttuvien palveluiden vuoksi²¹.

Toinen esimerkki liittyy siihen, että digitaalisten laitteiden käytöstä on tullut yhä välttämättömämpi taito. Samaan aikaan ei kuitenkaan ole tarjottu kaikille vanhuuseläkkeellä oleville yhdenvertaisia mahdollisuuksia hankkia digitaitoja ja -laitteita.²² Tämän seurauksena esimerkiksi internetiä sähköiseen asiointiin käyttävien yli

19 Eläkeliitto ry, ”60+ Barometri yli 60-vuotiaiden hyvinvoinnista ja arjesta 2024”.

20 Walsh, Scharf, ja Keating, ”Social Exclusion of Older Persons”; ROSEnet Civic Exclusion Working Group, ”Civic Exclusion in Later Life: Ageism Excludes Everyone and Harms Our Societies!”.

21 Vanhusasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2024.

22 Vanhusasiavaltuutetun kertomus valtioneuvostolle 2022.

70-vuotiaiden osuudet vaihtelevat suuresti koulutusasteen mukaan. Perusasteen koulutuksen saaneista vain kolmannes käyttää sähköistä asiointia, kun vastaava luku korkeasti koulutetuilla on noin 80 prosenttia.²³

lääkäiden kokeman rakenteellisen syrjinnän riskit tulivat esille esimerkiksi korona-kriisin aikana, kun monet iäkkäitä koskevat käytännöt ja rajoitukset olivat ainakin vaarassa aiheuttaa yhdenvertaisuusongelmia. Tiedon saannin suhteen potentiaalisia rakenteellisen syrjinnän kohteita olivat vähemmistökieliä puhuvat ja ne, joiden digitaidot ovat heikot tai ne puuttuvat kokonaan.²⁴

Ageismin ja ikäsyrjinnän eri ilmenemismuotojen tunnistaminen on vahvistanut ymmärrystä siitä, miten eri tavoin ne voivat yhdistyä muihin syrjinnän muotoihin. Tutkimuksissa on käsitelty muun muassa sukupuolittuneisuutta ja erityisesti iäkkäiden naisten kokemuksia, sekä alkuperän, etnisyyden tai rodullistamisen yhtymäkohtia ageismiin.²⁵ Ikääntymisen tutkimuksissa on tuotu esille, että elämänsä aikana toistuneet monet erilaiset syrjinnän kokemukset voivat johtaa osaltaan ikääntyneen väestön välisiin terveyseroihin.²⁶

Monet iäkkäiden ryhmät, kuten kaikkein iäkkäimmät, erityisen vaikeassa tilanteessa olevat iäkkäät sekä vähemmistöihin kuuluvat iäkkäät ovat kuitenkin jääneet tutkimuksien ulkopuolelle. Tämän seurauksena tietoa korkeaan ikään liittyvän syrjinnän ristikkäisistä ja siihen yhdistyvistä kokemuksista on kertynyt vain vähän. Osittain tähän vaikuttavat eri tilastollisissa tutkimuksissa mukana olevat ikäraajat, jotka ovat voineet sulkea syrjintää koskevien tiedonkeruiden ulkopuolelle erityisesti kaikkein iäkkäimmät.

län yhdistyessä muihin syrjinnän muotoihin puhutaan moniperusteisesta syrjinnästä. Moniperusteisesta syrjinnästä on kyse silloin, kun ihminen joutuu syrjityksi useammasta kuin yhdestä syystä. Moniperusteinen syrjintä voi ilmetä moninkertaisena syrjintänä eli syrjintänä useassa tilanteessa eri syrjintäperusteella, kumulatiivisena syrjintänä eli syrjintää samassa tilanteessa eri syrjintäperusteilla sekä risteävänä syrjintänä eli monen eri syrjintäperusteen yhdistelmänä.

23 THL, ”Sosiaaliselle syrjäytymiselle altistavien tekijöiden yhteys ikääntyneiden sähköiseen asiointiin: Tuloksia COVID-19- epidemian ensimmäisten aaltojen ajoilta”.

24 Mannila, ”Syrjintä Suomessa 2020–2023 : Tietoraportti”.

25 Esim. Torres, ”Racialization Without Racism in Scholarship on Old Age”; Kc, ”Ageing in the Margins – Understanding Intersectional Inequalities Shaping the Ageing and Wellbeing of Non-European Migrant Women in Finland”.

26 Calasanti ja King, ”Intersectionality and Age”; Walsh ym., ”Social Exclusion in Later Life”.

Moniperusteiseen syrjintään sovelletaan yhdenvertaisuuslakia.²⁷ Kuitenkin moniperusteisen syrjinnän selvittäminen viranomaistiedoista on vaikeaa siksi, koska kantelijan ikää ei systemaattisesti kirjata siten, että poimintoja voitaisiin tehdä iän perusteella.²⁸ Tiedonkeruuta tukevien prosessien kehittämisessä olisi hyvä selvittää mahdollisuutta saada myös iän perusteella tietoa.

Vähemmistöt voivat olla erityisen alttiita moniperusteiselle syrjinnälle. Esimerkiksi sukupuoli- ja etniseen vähemmistöön kuuluva henkilö voi tulla syrjityksi sekä sukupuolensa että alkuperänsä vuoksi. Vähemmistöihin kuuluvat ikääntyneet ovat usein kohdanneet syrjintää aiemmissa elämänvaiheissaan. Vaikka lainsäädäntö ja monet käytännöt ovat ajan myötä muuttuneet, aiemmat kokemukset voivat edelleen tuottaa pelkoja syrjinnästä.

Myös EU:n komission Yhdenvertaisuuden ja syrjimättömyyden korkean tason työryhmän yhteenvetopaperin mukaan ageismilla voi olla enemmän vaikutuksia haavoittuvuuden riskissä oleviin ikääntyneisiin, kuten esimerkiksi sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin, maahanmuuttaja- ja rodullistettuihin yhteisöihin sekä niihin, jotka ovat suuremmissa köyhyys- ja syrjäytymisriskissä heihin kohdistuvien päällekkäisten ennakkoluulojen vuoksi. Ageismi voi vaikuttaa myös enemmän nuoriin ja naisiin. (Julkaisu ilmestyy vuonna 2024)

3.3 Vanhusasiavaltuutetulle kertynyttä tietoa ikääntyneiden vähemmistöryhmien asemasta

Vanhusasiavaltuutettu osana sidosryhmäyhteistyötä tapaa eri vähemmistöjä edustavia toimijoita ja järjestöjä. Heidän kautta vanhusasiavaltuutettu saa tietoa eri ikääntyneiden vähemmistöryhmien tilanteista. Yksittäiset vähemmistöihin kuuluvat ikääntyneet ovat harvoin suoraan itse yhteydessä kertoakseen omista asioistaan. Lisäksi vanhusasiavaltuutettu seuraa ajankohtaista tutkimusta. Itä-Suomen yliopiston hyvinvointioikeuden keskuksessa on käynnistynyt tutkimus, johon sisältyy

²⁷ Oikeusministeriö, "Moniperusteinen syrjintä olisi tunnistettava paremmin."

²⁸ Törmä ym., "Ikäihmisten moninaisuus näkyväksi. Selvitys vähemmistöihin kuuluvien ikääntyneiden henkilöiden kokemasta syrjinnästä sosiaali- ja terveyspalveluissa".

tiedonkeruuta sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien sekä maahan muuttaneiden ikääntyvien oikeudellisista tarpeista, ongelmista ja oikeudensaanti- mahdollisuuksista heidän arkielämässään²⁹.

Suomessa ei juurikaan ole tutkimusjulkaisuja sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien ikääntyneiden asemasta ja oikeuksien toteutumisesta. Vanhusasiavaltuutettu on tuonnut esiin lainsäädännön uudistamisen merkitykset myös transsukupuolisten ikääntyvien yhdenvertaisuuden vahvistajana. Valmistellessaan lausuntoa hallituksen esityksestä laiksi sukupuolen vahvistamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi³⁰, vanhusasiavaltuutettu haastatteli kokemusasiantuntijaa ikääntyneiden transsukupuolisten henkilöiden näkemyksistä ja kokemuksista. Hän toi esiin sen, että ikääntyneet transsukupuoliset henkilöt ovat eläneet Suomessa aikana, jolloin mitään hoitoja ei ollut saatavana ja transsukupuolisuus tunnistettiin mielen- terveyden diagnoosina. Syrjinnän kokeminen ja sen uhka on ollut läsnä heidän elämässään ja heijastuu huolena siitä, miten heitä kohdellaan ja kohdataan sosiaali- ja terveystalvissa ja erityisesti vanhustalvissa.

Vanhustyön keskusliiton meneillään oleva Sateenkaariseniorit näkyviksi -hanke (vtkl.fi) on kartoittanut sote-ammattilaisten kokemuksia sateenkaarisenioreihin liit- tyen kesällä 2024. Kysely osoitti ammattilaisilla olevan lukuisia tiedontarpeita ja -puutteita seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuudesta. Sateen- kaariseniorit ry:n puheenjohtaja on puolestaan kertonut julkisuudessa seksuaali- vähemmistöihin kuuluvien peloista tulla huonosti kohdelluiksi vanhustalvissa tai muissa talvissa³¹. Pohjoismaisen ministerineuvoston teettämässä tutkimuk- sessa tuli yhtä lailla esille seksuaalivähemmistöihin kuuluvien ikääntyneiden syrjin- nän pelkojen aktualisoituminen erityisesti ikääntyneiden tarvitsemis- talvissa³².

Syrjintään liittyvien pelkojen lisäksi talvujen saatavuus ja saavutettavuus on tois- tunut vanhusasiavaltuutetulle kertyneistä ikääntyneitä vähemmistöryhmiä kos- kevissa tiedoissa. Useat tahot ovat tuoneet vanhusasiavaltuutetulle esille, että ikääntyneet romaniväestöön kuuluvat jäävät monesti talvuiden ulkopuolelle³³. Talvuiden digitalisoituminen saattaa vaikeuttaa ikääntyneiden romanien

29 "Marginalisoitujen ryhmien oikeudensaantimahdollisuudet ikääntyvässä yhteiskunnassa -tutkimushanke".

30 HE 189/2022 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sukupuolen vahvistamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi.

31 Sateenkaariseniorit ry.

32 Bromseth ja Siverskog, "He went back into the closet".

33 Weiste-Paakkanen, Lämsä, ja Kuusio (toim.), "Suomen romaniväestön osallisuus ja hyvinvointi. Romanien hyvinvointitutkimus Roosin perustulokset 2017–2018".

palveluiden saavutettavuutta, sillä heidän luku- ja kirjoitustaitonsa ja siten valmiutensa digitaaliseen asiointiin voivat olla hyvin heikot.³⁴ Romanikulttuurissa perhekäsitys on valtaväestöä laajempi ja ikääntyneitä henkilöitä autetaan usein yhteisöllisesti, mutta toisaalta vanhusasiavaltuutetulle on tuotu sidosryhmätapaamisissa esiin huoli siitä, että kaikki ikääntyneet romanit eivät saa apua yhteisöltään ja saattavat tällöin jäädä sekä yhteisön että palveluiden ulkopuolelle.

Vieraskielisten ikääntyneiden yhteisö Jade ry on tuonut vanhusasiavaltuutetulle esille sitä, miten kieli- ja kulttuurivähemmistöihin kuuluvien iäkkäiden kohdalla palvelujen ulkopuolelle jääminen voi liittyä kulttuuristaviin oletuksiin. Oletukset voivat johtaa siihen ettei ikääntyneen tuen tarpeita selvitetä huolellisesti tai omaisten antaman avun nähdään olevan ensisijainen. Lisäksi vanhusasiavaltuutettu on eri yhteyksissä saanut tietoa saamelaisten ikääntyneiden tilanteesta. Esimerkiksi SámiSoster ry:n on nostanut esille sen, että ikääntyneet saamelaiset eivät useinkaan saa sosiaali- tai terveystalvueluita omalla äidinkielellään sekä miten palveluissa tulisi huomioida paremmin saamelaisten yksilölliset sekä yhteisölliset oikeudet.³⁵ Saamelaisten kielellisten ja kulttuuristen oikeuksien toteutumisesta on tehty useita selvityksiä, joiden tulokset ovat samansuuntaisia. Samoin saamelaisten oikeuksien toteutumista on tutkittu kansainvälisesti oikeusvertailevasti.³⁶

Vähemmistöihin kuuluvien ikääntyneiden henkilöiden kokemasta syrjinnästä sosiaali- ja terveystalvueluissa tehdyssä selvityksessä ilmeni, että syrjintäkokemuksia oli runsaasti ja syrjintä oli useammin välillistä tai rakenteellista. Sosiaali- ja terveystalvueluissa eri ryhmät ja moninaisuus huomioitiin heikosti ja selvityksen mukaan suunnattu keski-ikäiselle valtaväestöön kuuluvalla henkilöllä.³⁷

Ikääntyvien ihmisoikeuksia valvova itsenäinen asiantuntija Claudia Mahler on maavierailullaan Suomeen vuonna 2022 kiinnittänyt huomiota osittain samoihin asioihin. Hänen havaintonsa oli, että ikääntyneet romanit kokevat usein syrjintää sosiaali- ja terveystalvueluissa, ja se johtuu kulttuurin vaillinaisesta huomioon ottamisesta ja suomalaista romanikulttuuria koskevan tiedon puutteesta. Hän totesi

34 Suomen Romanipoliittinen ohjelma (Rompo) 2023–2030.

35 Magga, ”Saamelaisten oikeudet”.

36 Arola, ”Saamebarometri 2020 – selvitys saamenkielisten kielellisten oikeuksien toteutumisesta”; ”Saamenkielisen sosiaali- ja terveystalvuelualanhenkilöstön koulutuksen nykytilanne jakehittämistarpeet. Selvitys saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen kehittämistyöryhmälle”; Bankes ym., ”Saamelaisten oikeuksien toteutuminen: kansainvälinen oikeusvertaileva tutkimus”.

37 Törmä ym., ”Ikäihmistien moninaisuus näkyväksi. Selvitys vähemmistöihin kuuluvien ikääntyneiden henkilöiden kokemasta syrjinnästä sosiaali- ja terveystalvueluissa”.

lisäksi, että palveluita räätälöidään harvoin eri etnisen taustan ja vähemmistöryhmiin kuuluvien yksilöllisten tarpeiden mukaan. Esimerkiksi maahan muuttaneiden ikääntyneiden lisähaasteet voivat liittyä samanaikaisesti kielimuriin, sosiaali- ja terveyspalveluiden saamiseen ja digitalisaatioon.³⁸ Suomen romaniyhdistyksen tuoreessa palvelutarvekartoituksen seurantaraportissa, joka on päivitys vuonna 2008 tehtyyn vastaavaan tarvekartoitukseen todetaan, että sosiaali- ja terveyspalveluissa monikulttuurisuus on arkipäiväistynyt ja tunnistettaneen paremmin. Ikääntyneitä romaneja koskevalle tiedolle on silti edelleen suuri tarve. Palveluiden saatavuus vaikuttaa myös heikentyneen. (Julkaisu ilmestyy vuonna 2024)

Eri vähemmistöihin kuuluvilla ikääntyneillä vaikuttaa vanhusasiavaltuutetulle tulleiden tietojen mukaan olevan oikeuksiinsa pääsyssä vakavia ongelmia. Heidän on usein myös itse vaikea tunnistaa tai nimetä erityisesti rakenteellisen syrjinnän kokemuksiaan. Myös pelot huonosta kohtelusta sekä palvelujen, etuuksien tai esimerkiksi oleskeluluvan menettämisestä ikääntyneenä vaikuttavat siihen, ettei kokemuksia haluta tuoda esille. Eri vähemmistöt saavat vaihtelevasti tukea omien oikeuksiensa edistämiseen ja etujensa valvontaan, koska heitä edustavien järjestöjen asema ja resurssit vaihtelevat. Esimerkiksi se, miten juridista tukea on saatavilla, voi poiketa huomattavasti eri järjestöjen välillä.

Ajankohtainen yhteiskunnallinen tilanne, kuten tällä hetkellä hyvinvointialueuudistus ja meneillään olevat lakiuudistukset, vaikuttaa myös vähemmistöjen kokemukseen asemastaan. Hyvinvointialueiden säästöt kohdistuvat monille tärkeisiin lähipalveluihin. Vanhusasiavaltuutettu on saanut tietoa esimerkiksi ikääntyneiden näkövammaisten tilanteesta eri hyvinvointialueilla sidosryhmäyhteistyön kautta. Näkövammaisten liiton vanhusasiavaltuutetulle tekemästä koosteesta selviää, että hyvinvointialueilla on kehitetty uusia yhdenvertaisuuden paremmin huomioivia asiakaslähtöisiä ja yksilöllisesti joustavia käytäntöjä. Erityisesti kuljetuspalveluita koskien toimintasäännöt näyttävät kuitenkin estävän vammaisen henkilön yhdenvertaisen elämän vammattoman, muuten samassa tilanteessa olevan henkilön kanssa usealla hyvinvointialueella.

Ikääntyneiden vammaisten henkilöiden kokemaa syrjintää tarkasteltaessa voidaan kin ageismin käsitteen rinnalla käyttää ableismin käsitettä, joka viittaa vammattomuuden pitämiseen itsestäänselvänä. Vammaisten henkilöiden oikeuksia käsittelevä erityisraporttija Catalina Devandas-Aguilar toteaa, että ageismin ja ableismin yhteisvaikutus voi johtaa puutteisiin ihmisoikeuksien suojelussa. Iäkkäät

---

38 Mahler, "Maavierailu Suomeen. Ikääntyneiden ihmisoikeuksien toteutumista valvovan itsenäisen asiantuntijan Claudia Mahlerin raportti hänen maavierailultaan Suomeen."

vammaiset henkilöt ovat heterogeeninen ryhmä, johon kuuluvilla henkilöillä voi olla erilaisia vammoja ja he voivat esimerkiksi kuulua erilaisiin vähemmistöihin. Näiden yhteisvaikutuksesta voi syntyä edelleen toisiaan leikkaavia ja moninaisia syrjinnän muotoja.³⁹

Näistä syistä vähemmistöihin kuuluvien ikääntyneiden syrjinnän kokemuksista tarvittaisiin ajankohtaista tietoa ja jatkuvaa seurantaa. Lisäksi erilaisissa valtakunnallisissa strategioissa tulisi paremmin huomioida ikääntyneiden moninaisuus ja sisällyttää ikääntyneiden vähemmistöryhmiä koskeva tieto osaksi vanhuspolitiikkaa ja sen strategioita. Esimerkiksi Suomen romanipoliittisessa ohjelmassa (Rompo) 2023–2030 esitetään, että ikääntyvä romaniväestö tulisivikin huomioida kuntien strategioissa, kansallisessa ikäohjelmassa sekä tulevissa palveluiden laatusuosituksissa. Samoin romanien tulee olla osa vanhusneuvostojen jäsenistöä. Eri vähemmistöjen edustus vanhusneuvostoissa todennäköisesti lisää merkittävästi neuvostojen osamista moninaisen ikääntyvien joukon osallisuuden edistämisestä.

---

39 Devandas-Aguilar, "Rights of persons with disabilities".

4 Ageismi ja ikäsyryntä lainsäädännöllisesti tarkasteltuna

Ikäsyryntä lainsäädännössä

Syryntä on kiellettyä Suomea velvoittavien kansainvälisten ihmisoikeussopimusten lisäksi kansallisen lainsäädännön tasolla. Ikää yhtenä kiellettynä syryntäperusteena ei mainita kaikissa kansainvälisissä sopimuksissa erikseen. Iän kuitenkin usein katsotaan sisältyvän ”muuhun asemaan” perustuvaan syryntään ilman nimenomaista mainintaakin.⁴⁰

Nimenomaisesti ikääntyneiden oikeuksien suojelemiseksi ei ole olemassa sitovaa kansainvälistä ihmisoikeussopimusta, toisin kuin esimerkiksi lapsille, naisille ja vammaisille. Yhdistyneissä kansakunnissa tällaisen sopimuksen laatimisesta käydään kuitenkin keskustelua.⁴¹ Esimerkiksi Väli-Amerikassa on alueellinen sitova sopimus.⁴² Ikääntyneiden oikeuksiin keskittyvien velvoittavien kansainvälisten sopimusten tai asiakirjojen sijasta ikääntyneiden ihmisoikeuksia koskevat olemassa olevat asiakirjat ovat pääosin ei-sitovia eli niin kutsuttuja soft law -instrumentteja. Valtioilla ei ole tiukkaa velvollisuutta noudattaa tällaisia asiakirjoja.⁴³ Tällainen instrumentti on esimerkiksi Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokouksen vuonna 1991 hyväksymät YK:n ikääntyneitä henkilöitä koskevat periaatteet, joiden tarkoituksena on täydentää voimassa olevia sitovia ihmisoikeussopimuksia⁴⁴.

Kansallisella tasolla perusoikeudet on määritelty Suomen perustuslain 2 luvussa. Julkisen vallan on turvattava perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen perustuslain 22 §:n mukaisesti. Ikäsyryntän kannalta keskeinen säännös on perustuslain 6 §:n yhdenvertaisuussäännös. Pykälän 1 momentin yleistä yhdenvertaisuussäännöstä täydentää 2 momentin syryntäkieltosäännös, jonka mukaan: ”Ketään ei saa ilman

40 Help Age, ”Advancing equality for older people”.

41 Mock, ”Human Rights and Aging”.

42 ”Inter-American Convention on Protecting the Human Rights of Older Persons”.

43 Ihmisoikeuskeskus, ”Ikääntyneiden henkilöiden oikeudet – keskeiset kansainväliset sopimukset ja kansallinen lainsäädäntö”.

44 ”United Nations Principles for Older Persons Adopted by General Assembly resolution 46/91 of 16 December 1991”.

hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.”⁴⁵

Perustuslain yleistä yhdenvertaisuussäännöstä ja syrjintäkieltoa täydentävät yhdenvertaisuuslaki, tasa-arvolaki, rikoslaki sekä työlainsäädäntö. Tämän lisäksi eri elämänalueilla, esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollossa, on syrjinnän kieltävää lainsäädäntöä.

Yhdenvertaisuuslain tarkoituksena on edistää yhdenvertaisuutta ja ehkäistä syrjintää sekä tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeusturvaa. Syrjintä iän perusteella on kiellettyä riippumatta siitä, perustuuko se henkilöä itseään vai jotakuta toista koskevaan tosiseikkaan tai oletukseen. Yhdenvertaisuuslain mukaan välittömän ja välillisen syrjinnän lisäksi syrjinnän kriteerit täyttävät myös häirintä, kohtuulisten mukautusten epääminen sekä ohje tai käsky syrjiä.⁴⁶

Yhdenvertaisuuslain 10 §:n mukaan syrjintä on välitöntä, jos jotakuta kohdellaan henkilöön liittyvän syyn perusteella epäsuotuisammin kuin jotakuta muuta on kohdeltu, kohdellaan tai kohdeltaisiin vertailukelpoisessa tilanteessa. 13 §:n mukaan syrjintä on välillistä, jos näennäisesti yhdenvertainen sääntö, peruste tai käytäntö saattaa jonkun muita epäedullisempaan asemaan henkilöön liittyvän syyn perusteella, paitsi jos säännöllä, perusteella tai käytännöllä on hyväksyttävä tavoite ja tavoitteen saavuttamiseksi käytetyt keinot ovat asianmukaisia ja tarpeellisia.⁴⁷

Lainsäätäjän ja -soveltajan harkintavallan rajoista ja hyväksyttävästä perusteesta

Yhdenvertaisuussäännös sitoo ensinnäkin lainsoveltajaa. Nykyisen perustuslain esitöissä todetaan yhdenvertaisuuden lain edessä perinteisesti merkinneen ensi sijassa vaatimusta yhdenvertaisuudesta lain soveltamisessa. Lainsoveltajaan kohdistuvana säännös sisältää periatteen, jonka mukaan viranomaisen tulee soveltaa lakia tekemättä muita eroja kuin laista ilmenee.⁴⁸

---

45 Suomen perustuslaki (731/1999).

46 Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014).

47 Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014).

48 HE 309/1993 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

Tämän lisäksi yhdenvertaisuussäännös kohdistuu myös lainsäätäjään. Esitöissä viitataan yhdenvertaisuussäännöksen osalta perustuslakivaliokunnan käytäntöihin monesta näkökulmasta. ”Yhdenvertaisuussäännös ei kuitenkaan edellytä kaikkien kansalaisten kaikissa suhteissa samanlaista kohtelua, elleivät asiaan vaikuttavat olosuhteet ole samanlaisia (esim. PeVL 11/1986 vp, PeVL 21/1987 vp, PeVL 3/1988 vp). Yhdenvertaisuusnäkökohdilla on merkitystä sekä myönnettäessä lailla etuja ja oikeuksia kansalaisille että asetettaessa heille velvollisuuksia (esim. PeVL 9 ja 10/1985 vp). Toisaalta lainsäädännölle on ominaista, että se kohtelee tietyn hyväksyttävän yhteiskunnallisen intressin vuoksi ihmisiä eri tavoin edistääkseen muun muassa tosiasiallista tasa-arvoa. Perustuslakivaliokunta on viimeaikaisessa käytännössään nimenomaisesti korostanut, ettei hallitusmuodon 5 §:stä voi johtua tiukoja rajoja lainsäätäjän harkinnalle pyrittäessä kulloisenkin yhteiskuntakehityksen vaatimaan sääntelyyn (PeVL 121/1990 vp, PeVL 3/1991 vp).⁴⁹

Lainsäätäjän harkintavaltaa perustuslain yhdenvertaisuussäännösten näkökulmasta perustuslakivaliokunnan käytännössä on tarkastellut esimerkiksi Veli-Pekka Viljanen. Hänen mukaansa perustuslakivaliokunnan käytännön tarkastelu osoittaa, että perustuslain yhdenvertaisuussäännökset ovat tosiasiallisesti asettaneet rajoja myös lainsäätäjän harkinnalle. Yleisen yhdenvertaisuussäännöksen täydentäminen syrjintäkiellolla perusoikeusuudistuksen yhteydessä on edesauttanut tätä.⁵⁰

Syrjintäkieltosäännöksen sanamuoto ”ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan” ei kiellä kaikenlaista erontekoa ihmisten välillä, vaikka erottelu perustuisi säännöksessä nimenomaan mainittuun syyhyn. Ratkaisevaa on se, että erottelu on voitava perustella perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävällä tavalla. Erityisesti säännöksessä lueteltujen kiellettyjen erotteluperusteiden kohdalla asetetut vaatimukset ovat kuitenkin korkeat.⁵¹

Tosiasiallisen tasa-arvon turvaamiseksi tarpeellinen positiivinen erityiskohtelu eli tietyn ryhmän (esimerkiksi naiset, lapset, vähemmistöt) asemaa ja olosuhteita parantavat toimet ovat esitöiden mukaan sallittuja. Samoin perustuslaissa turvatut perusoikeudet kuuluvat periaatteessa kaiken ikäisille Suomen oikeudenkäyttöpiirissä oleville ihmisille, poikkeuksena ääni- ja äänestysoikeus. Syrjintäkielto koskee

49 HE 309/1993 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

50 Viljanen, ”Perustuslain yhdenvertaisuussäännökset eduskunnan perustuslakivaliokunnan käytännössä”.

51 HE 309/1993 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

myös syrjintää iän perusteella.⁵² Esitöissä on nostettu esille iän osalta erityisesti lasten asema, mutta ei ikääntyneitä. Liisa Nieminen on tarkastellut tietyn ikärajan saavuttaneiden muita parempaa kohtelua lainsäädännössä sekä perustuslakivaliokunnan käytäntöä aiheesta. Hän toteaa, että perustellusta syyistä myös ikääntyneet muodostaa tällaisen ryhmän.⁵³

Myöskään yhdenvertaisuuslain mukaan kaikki erilainen kohtelu ei ole syrjintää. Ensinnäkin 9 §:n mukaisella positiivisella erityiskohtelulla tarkoitetaan sellaista oikeasuhtaista erilaista kohtelua, jonka tarkoituksena on tosiasiallisen yhdenvertaisuuden edistäminen taikka syrjinnästä johtuvien haittojen ehkäiseminen tai poistaminen, eikä se tällöin ole syrjintää.⁵⁴

Erilainen kohtelu on sallittua myös oikeuttamisperusteiden täytyessä. Yhdenvertaisuuslain 13 §:n 1 momentin mukaan erilainen kohtelu ei ole syrjintää, jos kohtelu perustuu lakiin ja sillä muutoin on hyväksyttävä tavoite ja keinot tavoitteen saavuttamiseksi ovat oikeasuhtaisia. Pykälän 2 momentissa säädetään, että erilainen kohtelu on kuitenkin oikeutettua siinäkin tapauksessa, että kohtelun oikeuttamisperusteista ei ole säädetty, jos kohtelulla on perus- ja ihmisoikeuksien kannalta hyväksyttävä tavoite ja keinot tavoitteen saavuttamiseksi ovat oikeasuhtaisia. Säännös sisältää poikkeuksia, jolloin sitä ei sovelleta.⁵⁵

län perusteella tapahtuva erottelu voi edellä selostetun perusteella olla sallittua ja Suomen lainsäädännössä onkin paljon erilaisia ala- ja yläikärajoja. Kuten Liisa Nieminen toteaa: ”ongelmatapauksissa on usein kyse siitä, mikä on hyväksyttävä peruste asettaa ihmisiä yleensä tai juuri tietyllä tavalla eri asemaan iän perusteella. Ja mikä on oikea ikäraja sinänsä jollekin hyväksyttävälle erottelulle?”⁵⁶ Lainsäädännössä asioista säädetään usein suhteessa ihmisen kalenteri-ikään, ja juuri ikä muodostaa juridisen rajan sen suhteen, mihin ihminen on oikeutettu. Kronologisen iän ohella ihmistä määrittää kuitenkin iso joukko muita tekijöitä.⁵⁷

52 HE 309/1993 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

53 Nieminen, ”Ikäsyrjinnän kielto”.

54 Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014).

55 Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014).

56 Nieminen, ”Ikäsyrjinnän kielto”.

57 Lumme-Sandt, Nikander, ja Pietilä, ”Ikäkäsitykset päätöksenteon taustalla”.

Sosiaali- ja terveydenhuoltoon liittyvä lainsäädäntö ja ikärajat näissä laeissa

Ikääntyneiden kannalta ja ikä syrjintään liittyvää keskeistä lainsäädäntöä on sosiaali- ja terveydenhuollon alaan liittyvissä säädöksissä. Jo perustuslaissa säädetään siitä, että julkisen vallan on turvattava jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveystalvet ja edistettävä väestön terveyttä⁵⁸.

Potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 3 §:n 1 momentin mukaan jokaisella Suomessa pysyvästi asuvalla henkilöllä on oikeus ilman syrjintää hänen terveydentilansa edellyttämään terveyden- ja sairaanhoitoon niiden voimavarojen rajoissa, jotka kulloinkin ovat terveydenhuollon käytettävissä. Edelleen 2 momentin mukaan potilaalla on oikeus laadultaan hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon. Hänen hoitonsa on järjestettävä ja häntä on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata ja että hänen vakaumustaan ja hänen yksityisyyttään kunnioitetaan.⁵⁹

Samoin sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 4 §:n 1 momentin mukaan asiakkaalla on oikeus saada sosiaalihuollon toteuttajalta laadultaan hyvää sosiaalihuoltoa ja hyvää kohtelua ilman syrjintää. Asiakasta on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata ja että hänen vakaumustaan ja yksityisyyttään kunnioitetaan.⁶⁰

Sosiaali- ja terveydenhuollon alaa koskevassa lainsäädännössä on myös nimenomaisesti ikääntyneitä koskevaa lainsäädäntöä. Esimerkiksi sosiaalihuoltolaissa turvataan yli 75-vuotiaiden osalta se, että palvelutarpeen arviointi aloitetaan viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä yhteydenotosta sosiaalipalveluista vastaavaan hyvinvointialueen viranomaiseen palvelujen saamiseksi.⁶¹

Laissa ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvetuista (vanhuspalvelulaki) ei ole asetettu numeerisia ikärajoja, vaikka laki koskee sanamuotonsa mukaisesti ikääntyntä väestöä. Lain määritelmien mukaan ikääntyneellä väestöllä tarkoitetaan kyseisessä laissa vanhuuseläkkeeseen oikeuttavassa iässä olevaa väestöä. Iäkkäällä henkilöllä puolestaan tarkoitetaan henkilöä, jonka fyysinen, kognitiivinen, psyykkinen tai sosiaalinen toimintakyky

---

58 Suomen perustuslaki (731/1999).

59 Laki potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992).

60 Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000).

61 Sosiaalihuoltolaki (1301/2014).

on heikentynyt korkean iän myötä alkaneiden, lisääntyneiden tai pahentuneiden sairauksien tai vammojen vuoksi taikka korkeaan ikään liittyvän rappeutumisen johdosta.⁶²

Toisaalta ikäraajat sulkevat ikääntyneitä ulos tiettyjen sosiaali- ja terveystalveluiden, kuten joidenkin kuntoutusmuotojen, piiristä. Sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstöllä on myös havaittu ageistisia asenteita, jotka ilmenivät oireiden vähättelynä ja hoidon eväämisenä iän perusteella.⁶³ Esimerkkejä ageistisista, erityisesti korkeaan ikään liittyvistä syrjivistä käytänteistä on havaittu päätöksenteossa, kuten esimerkiksi ikään perustuvina rajauksina vammaispalvelujen saamisessa.⁶⁴

Oman ongelmansa muodostaa puutteellinen lainsäädäntö. Kattavaa lainsäädäntöä itsemääräämisoikeudesta ja rajoitustoimien käytön edellytyksistä on valmisteltu usean hallituskauden ajan, mutta laatiminen on edelleen kesken. Etenkin ikääntyneiden ympärivuorokautisessa palveluasumisessa itsemääräämisoikeutta ja rajoitustoimenpiteitä koskevat kysymykset voivat olla päivittäisiä ja pidempiaikaisia. Sen vuoksi sosiaali- ja terveysministeriön näkemyksen mukaan valmistelu onkin tarpeen aloittaa sieltä, mistä sääntelyä puuttuu ja sosiaali- ja terveysministeriö on asettanut asiakkaan ja potilaan itsemääräämisoikeuden vahvistamista koskevan hankkeen (IMO-hanke) seurantaryhmän toiselle toimikaudelle vuoden 2027 loppuun.⁶⁵

---

62 Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalveluista (980/2012).

63 Tamminen ja Pirhonen, "Puheita ja tekoja – osallisuuden haasteet vanhuudessa".

64 Hopponia, Mäki-Petäjä-Leinonen, ja Nikumaa, "(Un)Equal Treatment?"; Jönson ja Norberg, "Being an Older Person or a Person with a Disability".

65 "Sosiaali- ja terveysministeriön tiedote 27.8.2024: Itsemääräämisoikeuden vahvistamista koskevan hankkeen seurantaryhmälle jatkoa".

5 Esiselvityksen kysymykset, aineisto ja analyysi

Esiselvityksessä tarkasteltiin useita tekstiaineistoja, joiden avulla pyrittiin lisäämään ymmärrystä siitä, miten ageismi ja ikäsyrrjintä näyttäytyvät päätöksenteossa ja sen toimeenpanossa sekä millaisia keinoja on tunnistettu ikäsyrrjinnän vähentämiseen. Esiselvityksen luonteen vuoksi mukaan valittiin vain muutamia aineistotyyppisiä.

Tekstiaineistoa analysoidessa tarkasteltiin myös sitä, ilmeneekö aineistossa ikäsyrrjintää ja millä tavoin (esimerkiksi asetetaanko lähtökohtaisesti heikompaan asemaan korkean iän perusteella, jätetäänkö pois muiden aikuisikäisten tiedonkeruusta, vaikutusarvioinnista, kuulemisista). Pyrkimyksenä oli huomioida, oliko kyseessä välillinen vai välitön syrjintä sekä oliko kyse moniperusteisesta syrjinnästä, joissa korkea ikä yhdistyi muihin syrjintäperusteisiin. Lisäksi esiselvityksessä etsittiin tietoa siitä, millaisia suosituksia aineistossa sekä erilaisissa muissa asiakirjoissa on mainittu ageismin ja ikäsyrrjinnän vähentämiseksi.

Aineistojen valinnassa kriteerinä oli se, että mukaan saadaan eri hallinnonaloilla laadittuja asiakirjoja ja että ne keskittyvät ikääntyneiden kannalta keskeisiin hyvinvoinnin osa-alueisiin kuten toimeentuloon, asuinympäristöihin, palveluihin, osallisuuden, vaikuttamismahdollisuuksiin ja kielellisiin ja kulttuurisiin oikeuksiin. Näin mukaan valitun asiakirja-aineiston avulla oli mahdollista tarkastella ikäsyrrjintään ja ageismiin liittyviä ilmiöitä eri elämäalueilla. Toisena kriteerinä oli se, että aineistosta voitiin tehdä havaintoja välillisestä tai välittömästä ageismista ja ikäsyrrjinnästä ja sekä niihin puuttumisesta. Kolmas kriteeri aineiston valinnalle oli moniperusteisen syrjinnän ilmeneminen asiakirjojen asiakokonaisuuksissa ja linkittyminen ikäsyrrjintään tai ageismiin. Esiselvityksen aineiston valinnan neljäs kriteeri oli se, että vanhusasiavaltuutettu on antanut lausuntonsa asiakirjojen luonnoksista ministeriölle tai hallituksen esityksistä eduskunnalle. Aineiston muodostivat seuraavat asiakirjat:

Viranomaisten ratkaisut, jotka liittyvät iäkkäisiin kansalaisiin

Aluehallintoviraston päätöslyhennelmiä:

1. Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirasto, 28.12.2022, LSSAVI/19491/2021, LSSAVI/19872/2021: Rajoitustoimenpiteissä tulee vanhustenhuollossa käyttää erityistä harkintaa
2. Lapin aluehallintovirasto, 13.8.2021, LAAVI/567/2021: Palvelutarpeen arvioinnista on tehtävä erillinen asiakirja, joka annetaan asiakkaalle tiedoksi
3. Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirasto, 19.4.2023, LSSAVI/3994/2022: DNR-päätös ja monisairaalan vanhuksen kiireellinen hoito

Valviran päätöslyhennelmiä:

1. V/35036/2021, 30.09.2022: Tehostetun palveluasumisen asukkaan voinnin muutoksesta tulee konsultoida lääkäriä
2. V/28575/2022, 10.5.2023: Ensihoidon tulee tutkia potilas huolellisesti ja konsultoida lääkäriä ennen päätöstä jättää kuljettamatta potilas sairaalaan
3. V/5217/2021, 19.8.2022: Rajoitustoimenpiteistä on tehtävä asianmukaiset potilas- ja asiakasasiakirjamerkinnot ja asiakkaille tehtävä lain mukainen palvelusuunnitelma

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisuja:

1. EOAK dnro 992/2020, 29.11.2021 Ruotsinkielisen kotihoidon saatavuus Helsingissä
2. EOAK dnro 3432/2021, 23.7.2021 AstraZenecan koronarokotteen käytön rajaaminen 65–69-vuotiaisiin
3. EOAK dnro 2246/2020, 9.3.2021 68 vuotta täyttäneiden työterveyshuollon kustannusten korvaaminen
4. EOAK/6297/2023, 4.10.2023 Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin lausunto: ikääntyneiden oikeudet k 11/2023 vp, kertomus vuodelta 2022

Korkeimman hallinto-oikeuden päätöksiä:

1. KHO:2012:59 2.8.2012/2099 Vammaispalvelu – Vaikeavammaisen kuljetuspalvelut – Ikääntyminen
2. KHO:2016:180 15.11.2016/4836 Henkilökohtaisen tulon verotus – Eläketulon lisävero – Yhdenvertaisuus – Syrjintä – Ikä – Perustuslaki

– Ilmeisen ristiriidan puuttuminen – Unionin oikeuden soveltamisala –
Euroopan ihmisoikeussopimus

Yhdenvertaisuusvaltuutetun kannanotot ja lausunnot:

1. Yhdenvertaisuusvaltuutetun kannanotto Oy Matkahuolto Ab toiminnasta
2. Lausunto koskien yhdenvertaisuusvaltuutetun saamaa yhteydenottoa kansalaisparlamentin ikärajausta koskevassa asiassa ja siinä saatu selvitystä

Säädösvalmisteluun liittyvät asiakirjat

Aineistoon mukaan valittiin kolme kotimaista säädösvalmistelun asiakirjaa vuosilta 2022–2023:

1. Lainvalmistelun vaikutusarviointiohje
2. Vammaispalvelulaki
3. Toimeentulotukilain uudistus

Kansalliset ja kansainväliset politiikkaohjelmat

Aineistoon mukaan valittiin kolme kotimaista valtakunnallista politiikkaohjelmaa vuosilta 2022–2023 ja yksi kansainvälinen politiikkasuositus vuodelta 2021:

1. Valtioneuvoston selonteko Suomen digitaalinen kompassi VNS 10/2022 vp
2. Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokriatiipolitiikasta 2020-luvulla
3. Valtioneuvoston tasa-arvopoliittinen selonteko VNS 5/2022 vp
4. Vihreä kirja väestön ikääntymisestä Sukupolvien välisen solidaarisuuden ja vastuullisuuden edistäminen COM/2021/50

6 Miten ageismi ja ikäsyrjintä näyttäytyivät päätöksenteossa?

Tässä luvussa käsitellään eri aineistotyyppoja omien alaotsikkojensa alla. Ensimmäiseksi käsitellään eri viranomaisten päätöksiä ja ratkaisuja luvussa 6.1, sen jälkeen lainsäädännön valmistelua koskevia asiakirjoja luvussa 6.2 sekä lopuksi politiikka-ohjelmiin liittyviä asiakirjoja luvussa 6.3.

6.1 Ikäsyrjinnän esiintyminen viranomaisten ratkaisuisissa

Aineistoon mukaan valitut Aluehallintoviraston ja Valviran päätökset koskevat sosiaali- ja terveysalaa. Eduskunnan oikeusasiamiehen mukaan valitut päätökset ja ratkaisut koskevat sosiaali- ja terveysalaa sekä osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksiin liittyvää tiedonkeruiden yläikärajaa. Korkeimman hallinto-oikeuden mukaan valitut päätökset koskevat sosiaali- ja terveysalaa sekä toimeentuloa. Yhdenvertaisuusvaltuutetun aineistoon mukaan valitut ratkaisut liittyvät liikkumiseen sekä vaikuttamismahdollisuuksiin. Aineistossa on yhteensä 14 ratkaisua, päätöstä tai lausuntoa, jotka on kuvattu liitteessä (Liite 1).

Korkea ikä syrjintäperusteena

Korkeaan ikään perustuvaa syrjintää tarkasteltiin eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisujen ja lausunnon, korkeimman hallinto-oikeuden päätösten sekä yhdenvertaisuusvaltuutetun lausunnon ja kannanoton kautta.

Korkea ikä itsessään ilmeni aineistossa välittömänä syrjintäperusteena. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on kansalaisparlamentin ikärajausta koskevassa lausunnossaan pitänyt henkilöiden sulkemista kansalaisparlamentin ulkopuolelle iän perusteella yhdenvertaisuuslain 10 §:ssa tarkoitettuna epäsuotuisana kohteluna syrjintäperusteen vuoksi. Samoin eduskunnan apulaisoikeusasiamies on todennut lausunnossaan koskien ikääntyneiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia, että hänen tiedossaan ei ole lainsäädäntöä, jonka perusteella olisi hyväksyttävää rajata

ikäntyneitä henkilöitä selvittämisen ja vaikuttamisen ulkopuolelle. Aineistoissa kuvatuissa tapauksissa ikä oli peruste, jonka vuoksi henkilöitä oli suljettu osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien ulkopuolelle asettamalla yläikärajoja.

Osassa aineistoa korkeaan ikään perustuvaan välittömään syrjintään kytkeytyi myös muita syrjintäperusteita, esimerkiksi kieli, alentunut toimintakyky ja digitaidottomuus. Iän lisäksi esimerkiksi digitaidottomuus oli rajannut kyselytutkimusten ulkopuolelle, jos tiedonkeruu oli toteutettu vain digitaalisesti. Ikääntyvien nuorempia selvästi heikommat digitaidot ovat yleisesti tiedossa.

Välillinen syrjintä ilmeni aineistoissa esimerkiksi siten, että digitaitojen puuttamisen vuoksi ikääntyneet eivät ole voineet vastata kyselytutkimuksiin tai ostaa matkalippuja. Yhdenvertaisuusvaltuutetun kannanoton perusteella ainoastaan digitaalisten lippuvaihtoehtojen tarjoaminen heikentää palvelutasoa tai estää matkustuspalvelun käytön ja on omiaan saattamaan tosiasiallisesti epäedulliseen asemaan sellaiset henkilöt, joiden kyky käyttää digitaalisia palveluita on alentunut. Ison toimijan tulisi jo ennen tällaisten muutosten tekemistä etukäteen selvittää saavutettavuus, esteettömyys sekä eri palvelutapojen monikanavaisuus. Muutoin uudistukset saattavat johtaa välilliseen syrjintään, esimerkiksi ikääntyneiden kohdalla.

Välilliseen syrjintään voivat johtaa myös erilaiset käytännöt, esimerkiksi jos ikääntyneiden työssäkäyntiä ei tunnisteta. Aineistossa olleessa eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisussa oli kyse 68 vuotta täyttäneiden työsuhteessa olevien työntekijöiden työterveyshuollon kustannusten korvaamaatta jättämisestä, jota kantelija piti syrjivänä. Vallitsevan käytännön mukaan työnantajalla ei ole oikeutta saada sairausvakuutuslain mukaista korvausta 68 vuotta täyttäneille työsuhteessa oleville työntekijöilleen järjestämästään lakisääteisestä työterveyshuollosta. Ratkaisussa todettiin, että sanotun työntekijäryhmän oikeudellisen aseman selkeyttämiseen on ilmeinen tarve sairausvakuutuslain ja mahdollisesti muunkin lainsäädännön osalta. Lainsäädännöllinen puoli kytkeytyy myös yläikärajoihin ja toisaalta yhteiskunnalliseen muutokseen työurien pidentyessä.

Ikärajoista ja niiden hyväksyttävyydestä

Aineiston perusteella korkea ikä on itsessään ilmennyt välittömänä syrjintänä, kun tietyn iän ylittäneitä ikääntyneitä henkilöitä oli rajattu osallistumis- ja vaikuttamisoikeuksien ulkopuolelle. Lainsäädännöllisten ala- ja yläikärajojen lisäksi ikäsyrjintä voi ilmetä myös tiettyä rajattua ikäryhmää kohtaan. Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisussa on tullut esille, että 65–69-vuotiaita henkilöitä oli kohdeltu heidän ikänsä perusteella epäsuotuisammin kuin muihin ikäryhmiin kuuluvia henkilöitä koronarokotuksia toimeenpantaessa. Kyseisessä ratkaisussa, joka koski tietyn

koronarokotteen antamista vain rajatulle ikäryhmälle, eduskunnan oikeusasiamies katsoi, että kyseessä on ollut yhdenvertaisuuslain 10 §:n mukainen välitön syrjintä, joka on asettanut tiettyyn ikäluokkaan kuuluvat henkilöt muita huonompaan asemaan heidän ikäluokkansa perusteella.

Perustuslain 6 §:n 2 momentti mahdollistaa kuitenkin erilaisen kohtelun esimerkiksi iän perusteella, mutta tällöin sille on oltava hyväksyttävä peruste. Yhdessä korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisussa oli ollut arvioitavana se, onko eläketulon lisäveroa koskevien lainkohtien soveltaminen ollut perustuslain 106 §:ssä tarkoitettussa ilmeisessä ristiriidassa perustuslain ja etenkin perustuslain 6 §:n 2 momenttiin sisältyvän ikään perustuvan syrjinnän kiellon kanssa. Ratkaisussa käsiteltiin myös laajasti eläketulon lisäveroa koskevat tuloverolain säännöksiä ja nostettiin esiin, miten ennen lakiuudistuksen hyväksymistä hallituksen esitystä (HE 87/2012 vp) ei oltu käsitelty perustuslakivaliokunnassa. Samoin nostettiin esiin se, että hallituksen esityksestä puuttui kokonaan ikäsyrjintänäkökulma. Ratkaisussa oli kuitenkin punnittu asiaa monelta kannalta ottaen huomioon myös perustuslakivaliokunnan käytäntöä. Ratkaisussa ei todettu olleen kyse ikäsyrjinnästä, vaan lainsäätäjän erilaiselle kohtelulle oli hyväksyttävät perusteet ottaen huomioon sovellettavan tuloverolain tavoitteet ja tarkoitus.

Myös varsinainen ikärajojen puuttuminen ja se seikka, että tämä tulisi huomioida päätöksiä tehtäessä, kävi ilmi aineistosta. Toisessa korkeimman hallinto-oikeuden päätöksessä oli kyse kuljetuspalveluiden myöntämisestä vammaispalvelulain perusteella ikääntyneelle. Korkein hallinto-oikeus totesi päätöksessä vammaispalvelulain mukaisista kuljetuksista, että: "kuljetuspalvelujen saamiselle ei ole asetettu ylä- eikä alaikäraja, vaan ainoana perusteena on henkilön vammasta tai sairaudesta aiheutuva tarve saada kuljetuspalveluja." Korkein hallinto-oikeus on muissakin samaa aihetta koskevissa päätöksissään argumentoinut samoin. Oikeuskäytännön perusteella vammaispalvelulaissa tarkoitettuja kuljetuspalveluita myönnettäessä ei ole merkitystä, johtuuko palvelun tarve pääasiassa ikääntymiseen liittyvistä sairauksista vai ei.⁶⁶

Haastavaksi tilanteen tekee päätöksiä tekeväille lain soveltajalle se, että nykytilanne on toisenlainen vielä voimassa olevan vammaispalvelulain henkilökohtaisen avun osalta. Ikääntymiseen liittyvät sairaudet ja toimintarajoitteet rajaavat

---

66 "KHO 2012:59"; "KHO 2012:60"; "KHO 19.2.2013 T 610"; "KHO 17.10.2019 T 4909".

henkilökohtaisen avun saamisen ulkopuolle⁶⁷. Uuden vammaispalvelulain on tarkoitus tulla voimaan 1.1.2025 ja ”vanhuuden elämänvaiheeseen” liitetyt sairaudet ja toimintarajoitteet rajaavat ikääntyneiden oikeutta saada vammaispalveluja.

Erilaisten ala- ja yläikärajojen lisäksi käytettävä terminologia on vaikeaa ja myös tulkinnanvaraista. Ikääntymisrajaus haastaa vaikeavammaisuuden määrittelyä. Aineistossa ja muutoinkin oikeuskäytännössä tuli esille, että vaikeavammaisuuden määrittely ei ensinnäkään ollut yksiselitteistä. Tämän lisäksi päätösten mukaan alemman tason viranomaiset olivat tulkinneet lakia siten, että ikääntymisrajaus koski myös kuljetuspalveluita.

Ikäyrjintä institutionaalisissa käytännöissä

Ikäyrjintää sosiaali- ja terveydenhuollon käytännöissä ja rakenteissa tarkasteltiin viranomaisten, erityisesti laillisuusvalvonnan päätösten perusteella, koska palvelujen käyttäjinä iäkkäät muodostavat määrällisesti ison ryhmän.

Aineistona käytettävässä sosiaali- ja terveydenhuollon laillisuusvalvontaa koskevissa Aluehallintoviraston ja Valviran päätöksissä ei suoraan nimetty ikäyrjintää tai käytetty siihen viittaavaa käsitteistöä. Silti päätöksissä käsitellyt tilanteet olivat tulkittavissa siten, että iäkkäät henkilöt saatetaan asettaa palveluissa heikompaan asemaan kuin nuoremmat. Tämä kuitenkin edellyttää laajemmin ikääntyneiden palvelujen muotoutumisen rakenteellista tarkastelua.

Ikääntyneiden palveluja ohjaava lainsäädäntö on kehittynyt ja tarkentunut asteittain. Lainsäädännössä on kuitenkin myös vielä puutteita, jotka heijastuvat iäkkäiden asemaan ja oikeuksien toteutumiseen palveluissa. Esimerkiksi itsemäärämisoikeuslainsäädännön puuttuminen mahdollistaa erilaisten rajoitustoimenpiteiden (mm. magneettivyyön käyttö pitkiä aikoja kerrallaan, sängynlaitojen rutiininomainen nosto, ovien jatkuva lukitseminen) käytön ympärivuorokautisessa hoivassa ilman vakavia sanktioita.

Lisäksi hoivapalveluissa saattaa edelleen olla sellaisia vakiintuneita käytäntöjä, jotka voivat olla tulkittavissa ageistisiksi. Ageistiset käytännöt saattavat tulla esille myös esimerkiksi siinä, minkälaista toimijuutta odotetaan iäkkäältä ympärivuorokautisen palveluasumisen asukkaalta, ja minkälaista toimijuutta hänelle mahdollistetaan.

67 HE 166/2008 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain sekä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 4 §:n muuttamisesta.

Muistisairautta sairastava iäkäs saatetaan esimerkiksi jättää sosiaalisen vuorovaikutuksen ulkopuolelle⁶⁸ eikä hänellä oleteta olevan samanlaisia haluja ja toiveita kuin nuoremmilla ja toimintakykyisimmillä henkilöillä.

Aineistossa tuli esille, että ikääntyneiden käyttämissä palveluissa on edelleen oikeusturvaa rikkovia käytäntöjä. Esimerkiksi olemassa olevaa lainsäädäntöä ei välttämättä noudateta esimerkiksi niin, että palveluista ei annetta valituskelpoista päätöstä tai rajoitustoimenpiteitä toteutetaan ilman yksilöityä päätöstä tai asiakkaan tai potilaan asiakirjoihin tehdyt kirjaukset ovat puutteellisia arvioinnin, toimenpiteiden ja voinnin seurannan osalta.

Aineiston perusteella palvelujärjestelmä tukeutui myös paljon ikääntyneiden omaisiin. Omaisten mukana olo saattoi vaikuttaa siihen, millaista tai miten paljon palvelua sai. Toisaalta omaisia myös sivuutettiin tilanteissa, joissa ikääntynyttä itseään ei voitu kuulla tai hänen mielipidettään selvittää. Näissä tilanteissa myöskään omaisia ei kuultu. Oikeusturvan kannalta keskeistä oli se, että kantelut tekivät omaiset ikääntyneiden itsensä sijasta. Ilman omaisia olevien iäkkäiden vaara jäädä vaille riittäviä sosiaali- ja terveystalvueluita on tuotu esille tutkimuksessa⁶⁹. Omaisten olemassaolo otetaan palvelujärjestelmässä ja myös lainsäädännössä usein itsestäänselvyytenä (ns. omaisolettama⁷⁰) eikä tilanteita, joissa iäkkäästä huolta pitää vää omaista ei ole, tunnusteta riittävästi.

Kokonaistilanne, jossa korkea ikä yhdistyy moniin samanaikaisiin sairauksiin, muistisairauteen tai vammaisuuteen, asettaa palveluja käyttävän henkilön erityisen heikkoon asemaan. Esimerkiksi iäkkään muistisairautta ja montaa muuta sairautta sairastavan henkilön tilannetta ei aina selvitetä perusteellisesti. Aineistoista oli tunnistettavissa riittävän arvioinnin, lääkärin konsultoinnin tai jatkotutkimusten puuttuminen tai omaisten kuulematta jättäminen. Lisäksi eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisuisa ilmeni, että kielelliset oikeudet eivät toteudu sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa.

---

68 Paananen, Kulmala, ja Pirhonen, "Social Death of Older Adults Residing in Nursing Homes in Finland".

69 Ahosola, "Vanhushoivapolitiikan uusfamilismi".

70 Kalliomaa-Puha, "Vanhuksen oikeus hoivaan ja omaisolettama".

6.2 Ikääntyneiden asema lainsäädännön valmistelussa

Lainvalmistelun vaikutusarviointiohje

Valtioneuvoston julkaiseman lainvalmistelun vaikutusarviointiohjeen tavoitteena on parantaa vaikutusarviointia ja siten myös ministeriöissä valmisteltavien lakien laatua. Yleisohjeen tehtävänä on auttaa lainvalmistelijoita vaikutusarvioinnin suunnittelussa, eri vaikutuslajien tunnistamisessa ja arvioimisessa. Lisäksi sen tehtävä on auttaa tarvittavan lisätiedon hakemisessa ja tietopohjan keräämisessä esimerkiksi ministeriöiden tarkempien erillisohjeiden ja muun ohjeessa mainitun materiaalin avulla.

Vaikutusarviointiohjeessa on mainittu ikä yhtenä osa-alueena arvioitaessa ihmisten asemaan vaikuttavia tekijöitä. Kuitenkaan ikääntyneitä ei ole huomioitu omana ihmisryhmänään vaikutusten arvioinnissa. Tällä saattaa olla vaikutusta siihen, miten lainvalmistelussa huomioidaan iäkkäitä henkilöitä koskevaa tietoa. Ikääntyneet muodostavat heterogeenisen ryhmän, jonka sisällä on merkittävää vaihtelua esimerkiksi sosioekonomisen aseman, sukupuolen, vähemmistöaseman, toimintakyvyn ja terveyden suhteen. Ikääntyneitä koskevan tiedon huomioiminen voi vaatia monien eri tietolähteiden käyttöä. Muuten riskinä on, että ikääntyneitä käsitellään yhtenäisenä ryhmänä eikä sisäisiä eroja huomioida riittävästi vaikutuksia arvioitaessa.

Eri tilastotiedoissa on edelleen käytössä yläikärajoja, jolloin niissä ei tule esille kaikkein iäkkäimpiä henkilöitä koskeva tieto. Lisäksi kaikkein vaikeimmassa asemassa olevien ikääntyneiden kompleksisista elämäntilanteista on melko vähän saatavilla tietoa. Myös ikääntyneitä vähemmistöryhmiä koskeva tieto on niukkaa. Ageismin ja ikäsyrynnän välttämiseksi lainsäädännön valmistelussa on olennaista, että ikääntyneiden asemaan kiinnitetään huomiota ja erityisesti vaikutuksia vähemmistöihin kuuluviin sekä kaikkein vaikeimmissa tilanteissa oleviin iäkkäisiin arvioidaan.

Vammaispalvelulaki

Vammaispalveluja koskeva lainsäädännön uudistaminen on ollut monien vuosien prosessi, jossa yksi keskeisistä ristiriidoista on paikantunut niin kutsuttuun ikääntymisrajaukseen. Tällä tarkoitetaan lain soveltamisalaa koskevaa kohtaa, jossa todetaan, että vammaispalveluun oikeuttava tarpeen tulee johtua muusta kuin ikääntymiseen liittyvistä avun tarpeista.

Edellisellä, Marinin hallituskaudella perustuslakivaliokunnan lausunnon johdosta poistettiin lakiehdotuksen 2 §:n soveltamisalasta ikääntymisrajausta koskeva kohta: ”avun, tuen tai huolenpidon tarve johtuu pääasiassa muusta kuin iäkkäänä alkaneesta ja tyypillisesti iäkkäillä henkilöillä esiintyvistä sairauksista tai yleisestä vanhuudesta johtuvasta rappeutumisesta taikka heikkoudesta”. Perustuslakivaliokunta totesi launnonssaan ikääntymisrajausten poistamisen olevan edellytyksenä sille, että lakiehdotus voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä:

”Kun otetaan huomioon, että ikääntymisrajaus nyt ehdotetulla tavalla muotoiltuna ja perusteltuna muodostuu valiokunnan käsityksen mukaan ongelmalliseksi vammaissopimuksen kannalta, ei nyt käsillä olevassa poikkeuksellisessa asetelmassa ole perustuslakivaliokunnan mielestä esitetty ehdotetulle ikääntymisrajaukselle riittäviä hyväksyttäviä perusteita. Ehdotettu 2 §:n 1 momentin 3 kohta on siten poistettava vammaispalvelulakiehdotuksesta”.

Uusi vammaispalvelulaki hyväksyttiin muutettuna sekä ilman ikääntymisrajausta ja sen oli tarkoitus tulla voimaan 1.10.2023. Voimaantuloa kuitenkin siirrettiin ajankohtaan 1.1.2025, jotta hyväksytyt vammaispalvelulain soveltamisalan tarkentamiselle jää riittävästi aikaa.⁷¹ Soveltamisalan tarkentamista koskeva hallituksen esitys on tällä hetkellä eduskunnan käsittelyssä. Vammaispalvelulain soveltamisalaa olisi tarkoitus tarkentaa seuraavasti: ”tämän lain mukaisia palveluja järjestetään vammaiselle henkilölle vain, jos hänen välttämätön avun ja tuen tarpeensa poikkeaa siitä, mikä on henkilön elämänvaiheessa tavanomainen tarve.” Soveltamisalan tarkennus perustuu siis elämäntilanteen ajattelulle, joilla hallituksen esityksessä tarkoitetaan lapsuutta ja nuoruutta, aikuisuutta sekä vanhuutta.⁷² Asia lähetettiin 27.9.2024 sosiaali- ja terveystieteiden valiokuntaan, jolle perustuslakivaliokunta on antanut lausuntonsa.⁷³

Ikääntymisrajauksessa on kyse myös vammaisuuden määrittelystä. Ikääntymiseen liittyvää toimintakyvyn laskua pidetään edelleen ”tavanomaisena” ja ikääntymiseen luonnollisesti kuuluvana. Ikääntymiseen liittyvän toimintakyvyn heikkenemisen ja

71 HE 9/2023 vp Hallituksen esitys eduskunnalle vammaispalvelulain ja eräiden siihen liittyvien lakien voimaantulon lykkäämistä koskevaksi lainsäädännöksi; HE 122/2024 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi vammaispalvelulain ja sosiaalihuoltolain 4 §:n muuttamisesta.

72 HE 122/2024 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi vammaispalvelulain ja sosiaalihuoltolain 4 §:n muuttamisesta.

73 HE 122/2024 vp, asian käsittelytiedot.

vammaisuuden erottaminen toisistaan on ollut lähtökohtana sosiaalihuoltolain ja vammaispalvelulain perusteella myönnettävissä palveluissa. Tämä sama erottelu on useassa muussakin maassa käytössä.⁷⁴

Eri tahot ovat ottaneet kantaa siihen, että vammaispalvelulain soveltamisessa ikään-
tymiseen perustuva raja ei voi olla peruste evätä tarpeellista vammaispalvelua.
Tavanomaiseen ikääntymiseen ei kuulu sellainen toimintakyvyn vakava heikentyminen,
joka oikeuttaisi vammaispalveluiden saantiin. Sen sijaan osa iäkkäistä ihmisistä
vammutuu tapaturmaisesti tai vaikean sairauden vuoksi ja osa on elänyt jo vuosikymmeniä
tai koko elämänsä näiden vammojen kanssa. Kaikkien vammaispalveluita tarvitsevien
ikäntyneiden kohdalla tilanne on kuitenkin sama: he tarvitsevat vammaispalveluita
auttamaan heitä mahdollisimman itsenäisessä elämässä kotona ja kodin ulkopuolella.
Lisäksi ikääntyneiden vammaisten kohdalla vaarana on, että ryhmä jää sekä vammais-
että vanhuspoliittisen suunnittelun ulkopuolelle, sillä nämä toimivat erillisinä.
Ikääntyneet vammaiset henkilöt nähdään usein ainoastaan ikääntyneinä, ja vammaispalveluiden
tarve jää huomiotta.⁷⁵

Toimeentulotukilain uudistus

Toimeentulotukilain uudistuksessa tavoiteltiin kokonaisuudistusta, jossa keskeisenä
tavoitteena oli selkeyttää lainsäädäntöä ja viranomaisten vastuita, jotta haavoittu-
vimmassa asemassa olevien tuen tarpeisiin voidaan vastata paremmin. Jo aiemmin,
vuosina 2017–2019 oli tehty toimeentulolain uudistus, jossa perustoimeentulo-
tuki irrotettiin muusta toimeentulotuen ja sosiaalihuollon kokonaisuudesta Kelan
päättäväksi. Nyt analysoitavan lakiuudistuksen tavoitteena oli turvata asiakkai-
den asemaa tilanteessa, jossa toimeenpano jakaantui Kelan ja hyvinvointialueiden
sosiaalihuollon kesken.

Kaikkein iäkkäimpien kohdalla pienituloisuus on yleistä, joten toimeentulotukilain
uudistuksen asiakirjojen kohdalla tarkasteltiin sitä, miten viimesijaisen sosiaalitur-
vaan liittyvän lakiuudistuksen kohdalla ikääntyneiden asemaa on huomioitu ja iäk-
käiden sosiaaliturvan käyttö tai sen tarve on tunnistettu.

Kaikkein iäkkäimmistä toimeentulotuen saajista monen voidaan katsoa kuuluvan
haavoittuvammassa asemassa oleviin, joiden aseman parantaminen oli lakiuudis-
tuksen julkilausuttu tavoite. Lakiuudistuksessa huomio oli asioinnin järjestämisessä
ja oikeudessa henkilökohtaiseen palveluun, ja tämä on keskeistä monen erityisesti

74 Jönson ja Norberg, "Being an Older Person or a Person with a Disability".

75 Era ja Kröger, "Being Independently Dependent".

ilman digitaitoja olevien kohdalla. Hallituksen esityksessä digisyrjäytyminen on kytetty korkeaan ikään, ja lakiuudistuksen arvioidaan helpottavan niiden toimeentulotukiasiakkaiden tilannetta, jotka ovat vailla digitaitoja ja -laitteita.

Vaikka ikääntyneiden toimeentulotuen saajien tilannetta ei lakiuudistukseen liittyvässä hallituksen esityksessä avata tarkemmin, eikä esimerkiksi esitetyissä tilastotiedoissa huomioitu yli 65-vuotiaiden toimeentulotuen käyttöä, lakiuudistuksen tavoitteiden voidaan katsoa toimivan kaikenikäisten yhdenvertaisuutta edistäen. Kuitenkin ikääntyneitä koskevien toimeentulotietojen ja ikääntyneitä toimeentulotuen saajia koskevien erityistilanteiden, kuten etuuksien alikäytön, puuttuminen hallituksen esityksestä jättää kokonaisvaikutusten arvioinnin ikääntyneiden kannalta vaillinnaiseksi. Hallituksen esityksessä on luettavissa, että sillä tavoitellaan myös aiemmassa uudistuksessa huomiotta jääneiden ongelmien korjaamista.

6.3 Ikääntyneet osana politiikkaohjelmia

Esiselvitykseen aineistoon valittiin mukaan kolme kotimaista valtakunnallista politiikkaohjelmaa vuosilta 2022–2023 sekä yksi kansainvälinen vuodelta 2021. Aineiston valintakriteereinä olivat eri hallinnonaloilla laaditut asiakirjat ja ikääntyneiden kannalta keskeisten hyvinvoinnin osa-alueiden käsittely, kuten osallisuus, vaikuttaminen sekä kielelliset ja kulttuuriset oikeudet. Tavoitteena oli tarkastella ohjelmista ikäsyrjintään ja ageismiin liittyviä ilmiöitä eri elämänalueilla sekä ikääntyneiden asemaan ja oikeuksien toteutumiseen liittyviä suosituksia tai linjauksia. Mukana aineistossa oli 1. Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla, 2. Valtioneuvoston tasa-arvopoliittinen selonteko, 3. Valtioneuvoston selonteko: Suomen digitaalinen kompassi sekä 4. Euroopan komission Vihreä kirja väestön ikääntymisestä.

Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla

Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla linjaa suomalaisen demokratiapolitiikan tavoitteista ja se on valmisteltu Marinin hallituksen kansallisen demokratiaohjelman 2025 pohjalta. Periaatepäätöstä edeltävän Kansallisen demokratiaohjelman tavoitteena on edistää ihmisten osallisuutta ja uudenlaista vuorovaikutusta hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan välillä.

Valtioneuvoston periaatepäätöksessä nostetaan kansainvälisiin sopimuksiin viitattaessa YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen rinnalle YK:n periaatteet ikääntyvien oikeuksista. Jälkimmäinen ei ole valtioita sitova kansainvälinen sopimus, mutta sen merkitys on keskeinen, koska ikää ei ensiksi mainitussa mainita nimenomaisena kiellettyä syrjintäperusteena.

Valtioneuvoston periaatepäätöksessä on kohdittain pääteltävissä, että kyse voi olla tai on ikääntyneistä, mutta sitä ei mainita nimenomaisesti. Esimerkiksi demokratian kannalta tärkeissä periaatteissa mainitaan, ettei ketään jätetä jälkeen kehityksessä.

Äänestysaktiivisuutta käsittelevässä kohdassa todetaan nuorten matala äänestysaktiivisuus. Huomiotta jää äänestysaktiivisuuden väheneminen nopeasti 80 ikävuoden jälkeen. Ikääntyvässä yhteiskunnassa on erityisen olennaista, että myös iäkkäimmillä on tosiasialliset mahdollisuudet osallistua yhteiskunnalliseen päätöksentekoon ⁷⁶.

Periaatepäätöksestä ei ilmene, onko sillä ollut nimenomaisesti tavoitteena ageismin vähentäminen. Kuitenkin tekstissä on tunnistettu ja ehdotettu toimenpiteiksi samantyyppisiä ratkaisuja kuin WHO:n raportissa⁷⁷, esimerkiksi järjestöjen rooli sukupolvisuhteiden ylläpitämisessä ja ylisukupolvisten yhteisöjen vahvistaminen.

Valtioneuvoston tasa-arvopoliittinen selonteko

Valtioneuvoston tasa-arvopoliittinen selonteko linjaa kansallisesti ja kansainvälisesti sukupuolten tasa-arvopoliittikkaa. Tasa-arvopoliittikalla tarkoitetaan tavoitteita ja toimenpiteitä, joilla turvataan se, ettei asema ja mahdollisuudet yhteiskunnassa riipu sukupuolesta tai muusta yksilön taustaan liittyvä asiasta.

Selonteossa on otettu huomioon läpileikkaavana periaatteena intersektionaalisuus, johon sisältyy ikä yhtenä vaikuttavana tekijänä. Tasa-arvopoliittisessa selonteossa on tunnistettu laajasti ikääntyneiden naisten asemaan liittyviä riskitekijöitä, kuten hoivavastuun sukupuolittuneisuus ja köyhyys. Selonteossa todetaankin ikäsyrjinnän kohdistuvan eniten naisiin. Lisäksi selonteossa on sisällytetty ikääntyneet ryhmiin, jotka haavoittuvan aseman vuoksi voivat altistua väkivallalle. Myöhemmin tekstissä mainitaan vain haavoittuvien ryhmien huomiointi ja tarpeet saada riittävästi erikoistuneita palveluja ilman tarkempaa erittelyä.

⁷⁶ Tilastokeskus, "Eduskuntavaalit 2023, äänestäneiden tausta-analyysi".

⁷⁷ WHO, "Global report on ageism".

Paikoitellen selonteossa käytetty kieli toisintaa ikääntyneisiin liitettyä kielteistä kuvaa. Esimerkiksi käsitettä ”huoltosuhde” on kritisoitu siihen sisältyvästä ajatuksesta, että ikääntynyt väestöryhmä olisi yhteiskunnallinen taloudellinen taakka ja yksinomaan muun väestön elätettävänä ja huollettavana. Toisaalla selonteossa kuitenkin todetaan, että työvoimaa ja ihmiselämää ylläpitävä ja uusintava toiminta tulisi nähdä osana talouden ja talouspolitiikan ydintä. Huoltosuhde-termi on tasa-arvon näkökulmasta ongelmallinen, sillä se ei huomioi esimerkiksi palkatonta hoivatyötä tai muuta yhteiskunnallisesti merkittävää toimintaa. Eläkeikäisten voimavaroja, tuottavuutta ja panosta yhteiskunnalle on tuotu esille sekä eläkeläisjärjestöissä että ikääntymisen tutkimuksissa.

Tasa-arvoselonteossa omaishoitoa tarkastellaan tasa-arvon kannalta. Huomiota kiinnitetään työikäisten omaishoitoon ja todetaan omaishoidon tarpeen kasvavan iäkkäiden määrän kasvun myötä. Huomiotta jää se seikka, että iäkkäiden omaishoidosta valtaosan tekevät iäkkäät puoliset ja muut iäkkäät läheiset. Lisäksi iäkkäät toimivat myös nuorempien omaishoitajina ja omaishoidon sopimuksen tehneistä 59 prosenttia on yli 65-vuotiaita. Iäkkäiden omaishoidon heikot tukipalvelut ajavat ahtaalle iäkkäitä omaishoitajia, joista enemmistö on iäkkäitä naisia⁷⁸.

Valtioneuvoston selonteko: Suomen digitaalinen kompassi

Suomen digikompassiin ja sen taustaksi laadittuun selontekoon on koottu digitalisaation ja datatalouden kansallinen kokonaiskuva ja asetettu tavoitteet kohti vuotta 2030. Digikompassi toimii työkaluna digitalisaatiokehityksen johtamisessa ja ohjauksessa etenkin valtionhallinnossa, mutta myös sidosryhmien osalta.

Kielelliset ilmaisut tekstissä yhdistävät ikääntyneet erilaisiin ikääntymisen uhkakuviin. Ikääntymisen väestötason ilmiöitä kuvaavissa kohdissa asetetaan ikääntyneet yhteiskunnan taakaksi tai taloudelliseksi rasitteeksi. Esimerkiksi selonteossa viitataan väestön ikääntymisen aiheuttamaan kestävyysvajeeseen, jota digitalisaatio voi olennaisesti helpottaa.

Digikompassissa läkkäimmät on tunnistettu yhtenä ryhmänä, joiden digitaitojen tukemiseen olisi kiinnitettävä huomiota sekä huomioitava myös digitaidottomat. Toisaalta esimerkiksi DESI-tutkimus, johon eurooppalaiset vertailutiedot ja Suomen tilannekuva paljolti nojaavat, sisältää vastauksia vain 16–74-vuotiailta. Näiden tietojen valossa 79 prosentilla on digitaaliset perustaidot. Selonteossa todetaan,

⁷⁸ Kehusmaa, ”Omaishoidon tuen kansalliset myöntämisperusteet – THL:n ehdotus”; Virtamo, ”Omaishoidon tilannekuva 2023”.

että digitaalisia taitoja tarvitsevat myös muut ikäryhmät. Yli 74-vuotiaita koskevaa tietoa ei ole esitetty, vaikka sitä ovat tuottaneet sekä Tilastokeskus että THL. Tilastokeskuksen mukaan 75–89 -vuotiaista 35 prosenttia ei ole koskaan käyttänyt internetiä. THL:n mukaan vain 25 prosenttia yli 79-vuotiaista arvioi internetin käytön osaamisensa hyväksi⁷⁹.

Vihreä kirja väestön ikääntymisestä

Euroopan komission julkaisemilla vihreillä kirjoilla on tavoitteena edistää keskustelua tietyistä aiheista. Vuonna 2021 julkaistu väestön ikääntymiseen liittyvä vihreä kirja käsittelee vaihtoehtoja väestön ikääntymisen mukanaan tuomien haasteiden ja mahdollisuuksien ennakoinniseksi ja niihin vastaamiseksi. Raportissa esitetään jäsenvaltioille monia kysymyksiä, kuten millaisia palveluja ja millainen toimintaympäristö olisi luotava tai miten niitä olisi parannettava, jotta voitaisiin varmistaa ikääntyneiden itsenäisyys, riippumattomuus ja oikeudet ja mahdollistaa heidän osallistumisensa yhteiskuntaelämään.

Jäsenvaltiolla itsellään on suureksi osaksi poliittinen toimivalta asioissa, jotka liittyvät väestön ikääntymisen ennakkointiin ja toteutukseen. EU:n vihreä kirja pyrkii tukemaan jäsenvaltiota kehittämään omia räätälöityjä politiikkatoimiaan kuvaamalla väestön ikääntymiseen liittyviä keskeisiä kysymyksiä ja kehityskulkuja kansallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla.

Vihreässä kirjassa tunnistetaan ikääntyneiden haavoittuva asema sekä siihen vaikuttavat erilaiset risteävät tekijät, kuten vammaisuus, etninen vähemmistö sekä lhbtq-henkilöt. Läkkäänä vammautuneiden todetaan usein jäävän vaille niitä etuuksia, joita työikäisenä vammautuvat voivat saada. Samoin nostetaan esiin erityisesti iäkkäiden naisten pienituloisuus ja siihen liittyvät vaikeudet. Esimerkiksi todetaan, että jäsenvaltioilla on pitkäaikaishoidossa useita ongelmia, ja että monet pitkäaikaishoitoa tarvitsevat eivät voi saada sitä, koska tarjonta on riittämätöntä, kustannukset korkeat ja kohtuuhintaisuuden takaava sosiaaliturvan tai vakuutusturvan kattavuus puutteellinen. Riittävän sosiaaliturvan puuttuessa pitkäaikaishoidon tarve voi ajaa ihmiset köyhyyteen. Samoin todetaan, että digitalisaatio voi lisätä ikääntyneiden haavoittuvuutta puuttuvien teknisten taitojen tai puuttuvien laitteiden vuoksi. Tämä voi vaikeuttaa heidän osallistumistaan yhteiskuntaan sekä monien palvelujen, kuten julkisen liikenteen käyttöä.

79 Kyytsönen, ”Sosiaali- ja terveydenhuollon sähköinen asiointi 2020–2021: Väestön kokemukset”; Tilastokeskus, ”Eduskuntavaalit 2023, äänestäneiden tausta-analyysi”.

Vihreässä kirjassa esiin tuoduista eriarvoisuuksista huolimatta raportissa ei mainita ikä syrjintää tai ageismia muutoin kuin työelämään liittyen. Mielenkiintoista on myös havaita, että kirjassa käytettävä tilasto vapaaehtoisuudesta jättää tarkentamatta yli 75-vuotiaiden osuuden, vaikka ikääntyneet ovat merkittävä resurssi vapaaehtoistyössä.

EU:n vihreä kirja kannustaa jäsenvaltioita pitämään huolta palvelujärjestelmien julkistaloudellisen kestävyuden säilymisestä. Ikääntyneiden näkemysten kuulemisen tärkeyttä tuodaan myös esiin. Samoin todetaan, että ikääntyneet voivat nauttia oikeuksistaan ja itsenäisyydestään ja osallistua yhteiskuntaan mahdollisimman täysipainoisesti, jos heidän kohtaamiinsa erilaisiin riskialttiisiin tilanteisiin kiinnitetään paremmin huomiota ja tarvittaessa päätöksentekijät puuttuvat niihin kohdistetusti.

7 Tunnistettuja keinoja ageismin ja ikäsyrjinnän vähentämiseksi

Kuten alla olevasta ja tässä esiselvityksessä jo aiemminkin käytetystä Maailman terveysjärjestö WHO:n määritelmästä näkyy, on ageismi ja siihen olennaisesti liittyvä ikäsyrjintä monimuotoinen ilmiö. Sen vuoksi on tunnistettu myös monia eri keinoja niiden vähentämiseksi. Määritelmä on vapaasti suomennettuna seuraava:

Ageismilla tarkoitetaan stereotypioita (miten ajattelemme), ennakkoluuloja (miten ajattelemme), asenteita (miten tunnemme) ja syrjintää (miten toimimme) ihmisiä kohtaan heidän ikänsä perusteella. Institutionaalinen ageismi viittaa lakeihin, sääntöihin, sosiaalisiin normeihin, politiikkoihin ja käytäntöihin, jotka rajoittavat epäoikeudenmukaisesti mahdollisuuksia ja systemaattisesti asettavat yksilöt epäedulliseen asemaan heidän ikänsä perusteella. Toisiin kohdistuva ageismi syntyy kahden tai useamman yksilön välisessä vuorovaikutuksessa, kun taas itseen kohdistuva ageismi tapahtuu, kun yksilö sisäistää ikään kohdistuvia ennakkoluuloja ja suuntaa ne itseensä.⁸⁰

WHO suosittelee kolmea näyttöön perustuvaa strategiaa ageismin vähentämiseksi:

1. politiikan ja lainsäädännön kautta toimimista;
2. toimia kaikenikäisten koulutuksessa ja
3. sukupolvien vuorovaikutusta lisääviä toimia.

WHO suosittelee maiden hallituksia investoimaan näihin kolmeen strategiaan, joilla ehkäistään ageismia ja reagoidaan siihen. Sen lisäksi WHO suosittelee parantamaan tiedonkeruuta ja tutkimusta, jotta ageismia ja sen vähentämistä voitaisiin ymmärtää paremmin. Näiden toimien ohella tarvitaan WHO:n mukaan vaikuttamistoimintaa kansallisella tasolla sekä esimerkiksi yksityissektorin, järjestöjen ja tutkijoiden tasoilla, jotta saadaan muutettua yhteiskunnallista keskustelua ja näkökulmaa ikääntymisestä.⁸¹

---

80 WHO, "Global report on ageism".

81 WHO, "Global report on ageism".

Myös YK on korostanut useaan otteeseen ageismin ja ikäsyrjinnän vähentämistä. Esimerkiksi YK:n toimintasuunnitelmassa terveen ikääntymisen edistämiseksi (Decade of Healthy Ageing 2021–2030) ageismin torjunta on keskeinen tavoite. Siihen liittyy suositukset toimista, joiden avulla rakennetaan ja vahvistetaan ikääntyneiden voimavaroja ja yhteisöjä, jotka tunnistavat iäkkäiden kyvykkyydet, sekä ikääntyneiden yksilöllisten tarpeiden mukaista hoivaa ja terveyspalveluja.⁸²

Madridin kansainvälinen ikääntymistä koskeva toimintaohjelma ja poliittinen julistus (MIPAA, Madrid International Plan of Action on Ageing and the Political Declaration) annettiin YK:n ikääntymistä käsittelevässä toisessa maailmankokouksessa vuonna 2002. Raportissa käsitellään useassa kohdin myös syrjintää iän perusteella. Yhdessä yleiskokouksen antamista päätöslauselmista esitetään sitoumus kaikenlaisen syrjinnän, myös iän perusteella tapahtuvan syrjinnän poistamiseksi. MIPAA-toimintasuunnitelmassa käsitellään muun muassa ikääntyneiden ihmisten osallistumista yhteiskuntaan täysimääräisesti ja ilman syrjintää ja korostetaan, että ikään perustuvan syrjinnän torjuminen ja ikääntyneiden henkilöiden ihmisarvon edistäminen on olennaisen tärkeää.⁸³

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisemassa Suomen kansallista ikääntymispolitiikkaa tarkastelevassa ja arvioivassa Madridin ikääntymistä koskevan kansainvälisen toimintasuunnitelman seurantaraportissa vuosilta 2018–2022 kuvataan Suomessa tehtyä kehittämistyötä. Seurantaraportissa käsitellään myös ikäsyrjinnän ehkäisemistä. Esimerkkeinä ikäsyrjinnästä todetaan ikäsyrjinnän ilmenevän usein ilman hyväksyttävää perustetta asetettuina ikärajoina esimerkiksi siten, että 65 vuotta täyttäneet eivät voi hakeutua yhdistyksessä vastuutehtäviin tai että lääkärikeskus lakkauttaa 70 vuotta täyttäneiden lääkärin ammatinharjoittajasopimukset ilman yksilöllistä arviointia.⁸⁴

82 WHO, "UN Decade Healthy Ageing Plan of Action 2021–2030".

83 United Nations, "Report of the Second World Assembly on Ageing, Political Declaration and Madrid International Plan of Action on Ageing".

84 STM, "Madridin ikääntymistä koskevan kansainvälisen toimintasuunnitelman seuranta: Suomen seurantaraportti vuosilta 2018–2022".

7.1 Kulttuuriin kietoutuneen ageismin ja ikäsyrynnän vähentäminen

Tutkijat ovat todenneet ikään perustuvan syrjinnän yhdeksi sosiaalisesti hyväksytyimmäksi syrjinnän muodoiksi. Tästä syystä ikäsyryntä koskettaa meitä kaikkia ja voimme tarkoittamattamme ylläpitää vuorovaikutuksessamme ikään liittyviä kaavamaisia käsityksiä eli stereotyyppiä ikääntymisestä ja iäkkäistä ihmisistä ja toisaalta niiden olemassaolo vaikuttaa ajatteluunne ja käyttämääme kieleen. Ageismia ja siihen linkittyvää ikäsyryntää on esimerkiksi ikääntyneitä koskeva holhoava tai infantilisoiva käytös tai puhe tai iäkkäiden niputtaminen yhdeksi homogeeniseksi ryhmäksi.⁸⁵

Maailman terveysjärjestön WHO:n mukaan ikäsyrynnän yleisyys ja jokapäiväisyys haittaa iäkkäiden terveyttä mutta myös heidän päivittäistä elämäänsä. Kulttuuriin, yhteiskunnan rakenteisiin ja päivittäiseen elämään kutoutuneesta ageismista ja ikäsyrynnästä eivät ole vapaita iäkkäät itsekään, vaan yksi tunnistettu ageismin muoto on se, jonka he kohdistavat itseensä. Rakenteellinen ikäsyryntä haittaa myös yhteiskunnan toimivuutta, kuten esimerkiksi keski-ikäisten ja sitä vanhempien työntekijöiden työllistymistä⁸⁶.

Ikäsyrynnän yleisyyden vuoksi tutkijat sekä WHO ovat suositelleet toimia, joilla ikäsyryntä saadaan näkyväksi ja opitaan samalla tunnistamaan sen ilmenemismuodot sekä etsimään keinot sen vähentämiseksi. Tämän toteuttamiseksi on suositeltu koulutusta viranomaisille, päättäjille ja yrityksille sekä tiedotusta ikäsyrynnän ilmenemisestä ja kielteisistä vaikutuksista. Olennaista on oppia tunnistamaan ikääntymiseen ja iäkkäisiin liittyviä yleisiä ennakkoluuloja ja kyseenalaistamaan niitä.⁸⁷

85 ROSEnet Civic Exclusion Working Group, "Civic Exclusion in Later Life: Ageism Excludes Everyone and Harms Our Societies!".

86 Keskinen, "Sidesteps? Career choices, normativity and individual agency in late life unemployment."

87 ROSEnet Civic Exclusion Working Group, "Civic Exclusion in Later Life: Ageism Excludes Everyone and Harms Our Societies!"; Keskinen, "Sidesteps? : Career choices, normativity and individual agency in late life unemployment"; "Mahler, "Maavierailu Suomeen. Ikääntyneiden ihmisoikeuksien toteutumista valvovan itsenäisen asiantuntijan Claudia Mahlerin raportti hänen maavierailultaan Suomeen."

7.2 Yläikärajoiden poistaminen kyselytutkimuksista rakenteellisen ikäyrjinnän vähentämiskeinona

Tutkijat ovat tuoneet esiin tarpeen poistaa kyselyjen yläikärajat yhtenä keinona vähentää rakenteellista ikäyrjintää. Iäkkäimpien jättäminen pois kyselyistä luo tietoaukon, jonka seuraukset ovat moninaiset. Yläikärajoiden käytön vuoksi ei kartu tietoa esimerkiksi iäkkäiden taloudellisista tai sosiaalisista tilanteista. Tällöin esimerkiksi päätöksenteossa ei voida arvioida päätösten vaikutuksia iäkkäisiin. Iäkkäiden ulossulkeminen kyselyistä on viesti, ettei heidän kokemuksensa ja näkemyksensä ole yhtä tärkeitä kuin niiden ikäryhmien, joilta tietoa kerätään. Tämän voi ajatella ylläpitävän rakenteellista ikäyrjintää ja aiheuttavan päätöksiä, jotka ovat iäkkäiden näkökulmasta haitallisia.⁸⁸

Myös Suomessa on hyvin yleistä jättää iäkkäät tiedonkeruiden ulkopuolelle. Tähän on ottanut kantaa Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan pyynnöstä Eduskunnan apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin. Lausunto, jossa Sakslin toteaa seuraavaa, oli myös tämän esiselvityksen aineistona:

”Ikääntyneet henkilöt voidaan rajata selvittämisen ulkopuolelle vain, jos siitä on säädetty lailla. Tällaisen lain säätämisen edellytyksenä on ... , että tietyn ikäisten henkilöiden erilaiselle kohtelulle olisi osoitettavissa perusoikeusjärjestelmän kokonaisuuden kannalta hyväksyttävä peruste.

Tiedossani ei ole lainsäädäntöä, jonka perusteella olisi hyväksyttävää rajata ikääntyneitä henkilöitä selvittämisen ja vaikuttamisen ulkopuolelle.”

Ikääntyneitä henkilöitä ei voida rajata kyselyiden ulkopuolelle sen takia, että heidän tavoittamiseksi voitaisiin joutua käyttämään kalliimpia tiedonkeruumenetelmiä. Koska digitaalisiin kyselyihin vastaaminen ei kaikilta ikääntyneiltä onnistu, on heille tarjottava vaihtoehtoisia tapoja ilmaista mielipiteensä. Tiedonkeruumenetelmien kalleus ei lähtökohtaisesti ole hyväksyttävä peruste jättää kartoittamatta ikääntyneiden henkilöiden näkemyksiä.⁸⁹

88 ROSEnet Civic Exclusion Working Group, ”Civic Exclusion in Later Life: Ageism Excludes Everyone and Harms Our Societies!”.

89 ”EOAK/6297/2023, 4.10.2023, Lausunto: Ikääntyneiden oikeudet K 11/2023 VP, Kertomus vuodelta 2022”.

Yläikärajojen ongelmallisuus on tilastoviranomaisten ja kyselytutkimuksia tuottavien yritysten tiedossa. Ne ovat nostaneet yläikärajoja joissakin kyselyissä tai luopuneet niistä kokonaan, jolleivat asiakkaat niitä erityisesti vaadi. On myös koottu kaikkein iäkkäimmiltä tietoa muilla kuin digitaalisilla keinoilla ja näin saatu täydennettyä tilastoaineistoja.

Eurooppalaisissa tiedonkeruissa on vaihtelevia käytäntöjä yläikärajojen osalta, mutta varsin usein kaikkein iäkkäimmät on rajattu tiedonkeruun ulkopuolelle. Eurooppalainen tiedonkeruu on kansallisesti tärkeää, sillä näin saamme vertailukelpoista tietoa Suomen tilanteesta verrattuna muihin Euroopan maihin. Yläikärajojen poistaminen eurooppalaisista ja muista kansainvälisistä tiedonkeruista on olennainen keino vähentää rakenteellista ja kulttuurista ikäsyrrintää ja samalla saattaa asialliselle tasolle tietopohja iäkkäiden tilanteista Euroopassa.⁹⁰

Yläikärajojen ongelmallisuus tulee esiin erityisesti silloin, kun tilastotietoa käytetään päätöksenteossa joko yksittäisinä tietoina tai eri indikaattoreiden kokonaisuutena. Esimerkiksi digitaalisista taidoista on pitkään koottu tietoa siten, että kaikkein iäkkäimmät on jätetty tiedonkeruun ulkopuolelle. Samoin kansalaisten turvallisuuden liittyvää tietoa on koottu siten, että vanhimmat on jätetty tiedonkeruun ulkopuolelle. Näin kootut tulokset eivät kuvaa koko aikuisväestöä ja mikäli kaikkein iäkkäimpien tiedot olisivat mukana, olisivat tulokset esimerkiksi väestön digitaalisten taitojen osalta todennäköisesti erilaiset.⁹¹

Yläikärajojen poistoa konkreettisenä keinona vähentää rakenteellista ikäsyrrintää ovat esittäneet tutkijoiden ohella eläkeläisjärjestöt ja viranomaiset, kuten vanhusasiavaltuutettu. WHO:n suositus eri maiden hallituksille on, että kerättäisiin lisää tietoa ageimista ja tutkittaisiin ilmiötä⁹². Jotta iäkkäiden kokemasta ageismista saadaan empiiristä tietoa, on sitä koottava iäkkäiltä.

90 ROSEnet Civic Exclusion Working Group, "Civic Exclusion in Later Life: Ageism Excludes Everyone and Harms Our Societies!".

91 ROSEnet Civic Exclusion Working Group.

92 WHO, "Global report on ageism".

7.3 Ikävaikutusten arviointi päätöksenteossa keinona rakenteellisen ikäsyrrjinnän vähentämiseksi

Keskeinen keino rakenteellisen ikäsyrrjinnän vähentämiseen on ottaa päätöksenteossa käyttöön ikävaikutusten arviointi. WHO korostaa ageismin torjunnassa politiikan keinojen merkitystä⁹³. Päätöksenteon ikävaikutusten arviointi tukee tämän strategian toimeenpanoa.

Tällä hetkellä ikääntyneille ei ole omaa vaikutusarviointiohjettaan, toisin kuin lapsille. Lapsivaikutusten arvioinnin käsikirja lainvalmistelijoille on laadittu osana kansallisen lapsistrategian toimeenpanoa⁹⁴. Iäkkäisiin kohdistuvien vaikutusten osalta ei Suomessa ole päätöstä viedä asiaa eteenpäin lainsäädännön valmistelutyössä tai muussa päätöksenteossa eikä suunnitelmaa sille, miten se tehtäisiin.

Lainvalmistelun vaikutusarviointiohjeessa todetaan, että on olennaista tarkastella koskevatko vaikutukset erilaisella ja merkittävällä tavalla jotakin tiettyä, mahdollisesti pientäkin kohderyhmää. Samoin siinä ohjeistetaan tunnistamaan onko jokin kohderyhmä erityisen haavoittuvassa asemassa ja arvioimaan perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista muun muassa iän perusteella. Ohjeessa painotetaan kuulemaan niitä ryhmiä, joiden on tunnistettu olevan haavoittuvassa asemassa, kuten iäkkäitä. Lisäksi ryhmiä, joilla ei ole edustuksellisia elimiä, voidaan kuulla esimerkiksi heidän parissaan työtä tekevien kautta. Ikääntyneiden kohdalla tällainen esimerkki ovat ympärivuorokautisen hoidon tai säännöllisen kotihoidon piirissä olevat.⁹⁵

Vanhusasiavaltuutettu totesi eduskuntakertomuksessaan vuonna 2024 sekä kertomuksessaan valtioneuvostolle vuosina 2022 ja 2023, että iäkkäiden aseman ja oikeuksien toteutumisen näkökulmasta on erittäin tarpeellista ottaa iäkkäisiin kohdistuvien vaikutusten arviointi käyttöön⁹⁶.

93 WHO, "Global report in ageism"; ROSEnet Civic Exclusion Working Group, "Civic Exclusion in Later Life: Ageism Excludes Everyone and Harms Our Societies!".

94 Iivonen ja Pollari, "Lapsivaikutusten arvioinnin käsikirja lainvalmistelijoille".

95 Lainvalmistelun vaikutusarviointiohje.

96 Vanhusasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2024; Vanhusasiavaltuutetun kertomus valtioneuvostolle 2022; Vanhusasiavaltuutetun kertomus valtioneuvostolle 2023.

7.4 Valtionjohdon on huomioitava keskeinen asemansa ikäsyrrjinnän vähentämisessä

WHO sekä tutkijat ovat korostaneet hallitusten roolia ikäsyrrjinnän vähentämisessä sekä ageismin tunnistamisessa. Päätöksenteossa ja lainsäädännön kehittämisessä tulisi pyrkiä ageismin vähentämiseen kohdistuu se sitten minkäikäiseen tahansa. WHO nostaa esiin lapset ja iäkkäät ja heistä erityisesti haavoittuvimmassa asemassa olevat ja toteaa, että heidän kohdallaan ageismi on erityisen haitallista. WHO sekä monet tutkijat painottavat ihmisoikeuksiin ja eriarvoisuuden vähentämiseen liittyvän lainsäädännön ja politiikan merkitystä. Samalla alleviivataan sitä, että päätöksentekoa ja sen toimeenpanoa on myös seurattava ja arvioitava kansallisesti ja kansainvälisesti sekä tunnistettava ilmiöitä, jotka ylläpitävät ageismia.⁹⁷

Päätäjille ja eri tasoilla päätöksiä valmisteleville virkamiehille tulisi tarjota koulutusta, jotta he tunnistaisivat ikääntymiseen ja iäkkäisiin ihmisiin liittyvien asenteiden merkityksen toiminnalleen. Samoin suositellaan sosiaali- ja terveysalan työntekijöille koulutusta ja tiedottamista, jotta he havaitsevat miten stereotyyppiset käsitykset vanhenemisesta ja vanhuudesta vaikuttavat siihen, miten he kohtaavat iäkkäät ja heidän tarpeensa. Maiden hallituksille suositellaan myös sitä, että ne nostaisivat esiin iäkkäiden moninaisuutta ja sitä, että moni heistä kokee syrjintää.⁹⁸

Kansallisella tasolla ja kansainvälisesti vertaillen Suomessa ikäsyrrjintää koskeva lainsäädäntö on hyvällä tasolla ja päätöksenteon seuranta ja arviointi on vahvistunut asteittain⁹⁹. Ikään perustuva syrjintä on kielletty perustuslaissa ja syrjinnän kieltoa on tarkennettu muun muassa yhdenvertaisuuslaissa, jonka toimeenpanoa valvoo Yhdenvertaisuusvaltuutettu. Ihmisoikeuskeskuksella puolestaan on velvoite muun muassa koota tietoa ja kouluttaa ihmisoikeuksiin liittyvistä asioista kuten oikeudesta tulla yhdenvertaisesti kohdelluksi iästä riippumatta. Vanhusasiavaltuutetun lakisääteinen tehtävä perustettiin vuonna 2022 vahvistamaan ikääntyneiden asemaa ja oikeuksien toteutumista erityisesti päätöksenteossa. Lasten ja nuorten oikeuksia edistävä lapsiasiavaltuutettu on toiminut Suomessa vuodesta 2005.

97 WHO, "Global report on ageism"; ROSEnet Civic Exclusion Working Group, "Civic Exclusion in Later Life: Ageism Excludes Everyone and Harms Our Societies!".

98 ROSEnet Civic Exclusion Working Group, "Civic Exclusion in Later Life: Ageism Excludes Everyone and Harms Our Societies!".

99 Help Age, "Advancing equality for older people".

Lakisääteiset kuntien vanhusneuvostot ja vuodesta 2022 lähtien myös hyvinvointialueiden vanhusneuvostot on perustettu vahvistamaan ikääntyneiden näkökulmien huomioon ottamista päätöksenteossa.¹⁰⁰

Vuonna 2021 Suomessa vieraili YK:n ikääntyneiden ihmisoikeuksien itsenäinen asiantuntija Claudia Mahler arvioimassa ikääntyneiden ihmisoikeuksien toteutumista ja hän antoi useita suosituksia valtionjohdolle. Hän kiinnitti erityistä huomiota syrjäytyneisiin ja haavoittuvassa asemassa oleviin iäkkäiden ryhmiin. Hän arvioi myönteisesti sitä, miten Suomessa seurataan ikääntyneiden ihmisoikeuksien toteutumista, mutta tunnisti useita puutteita ikääntyneiden oikeuksien toteutumisessa. Mahler korosti, että vanhuuden tai elinkaariajattelun huomioon ottaminen olisi valtavirtaistettava kaikkiin ihmisoikeusteemoihin. Hän totesi tiedonkeruun merkityksen ja että myös vähemmistöihin kuuluvista ikääntyneistä tarvitaan tietoa päätöksenteon tueksi. Suosituksissaan Mahler kehotti Suomen hallitusta tarkistamaan uusia lakejaan, strategioitaan ja toimintasuunnitelmiaan sen varmistamiseksi, että ikäsyrjintää ja ageistisia käytäntöjä ei jatketa eikä suvaita.¹⁰¹

Mahler teki useita ehdotuksia moniperusteisen syrjinnän vähentämiseksi. Esi-merkiksi toimintarajoitteisille ikääntyneille olisi tarjottava terveys- ja sosiaalipalveluja vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen mukaisesti. Samoin sosiaali- ja terveyspalvelujen tarjoamisessa olisi otettava huomioon erityisesti seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien, alkuperäiskansataustaisen tai etnisen taustan omaavien ikääntyneiden erityistarpeet. Lisäksi hän suositteli, että Suomi jatkaa pitkäaikaishoitopolitiikan kehittämistä varmistaen ihmisoikeuksiin perustuvan lähestymistavan pitkäaikaishoidon suunnittelussa ja toteutuksessa. Mahler kehotti hallitusta harkitsemaan keinoja vanhuusiän köyhyyden lieventämiseksi erityisesti naisilla. Väkivaltaa ja hyväksikäyttöä kokeneiden ikääntyneiden aseman parantamiseksi hän suositteli eri palveluissa toimivien ammattilaisten kouluttamista, tiedotusta ikääntyvien kokemasta väkivallasta sekä erilaisia palveluja uhrien tueksi. Hän korosti, että sähköisille palveluille tarvitaan edelleen vaihtoehtoja sekä riittävää tukea digitaalisten palvelujen käyttöön. Mahler korosti myös riittävästi resursoitun ja kattavan esteettömyysstrategian merkitystä ja sen kattavaa toimeenpanoa kaupunki- ja maaseutualueilla.¹⁰²

100 Ihmisoikeuskeskus, "Selvitys kansallisista perus- ja ihmisoikeustoimijoista".

101 Mahler, "Maavierailu Suomeen. Ikääntyneiden ihmisoikeuksien toteutumista valvovan itsenäisen asiantuntijan Claudia Mahlerin raportti hänen maavierailultaan Suomeen."

102 Mahler "Maavierailu Suomeen. Ikääntyneiden ihmisoikeuksien toteutumista valvovan itsenäisen asiantuntijan Claudia Mahlerin raportti hänen maavierailultaan Suomeen."

7.5 Vahvistetaan ikääntyneiden vaikutusmahdollisuuksia päätöksenteossa

lääkäiden aseman vahvistaminen päätöksenteossa on yksi maiden hallituksille suunnattu suositus ikä syrjinnän ja ageismin vähentämiseksi. Tavoitteena on se, että ikääntyneet ovat mukana suunnittelemassa ja toimeenpanemassa yhteisiä päätöksiä kansallisesti ja paikallisesti sekä Euroopan Unionin tasolla.¹⁰³

Ikääntyneillä on käytössään samat osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet kuin nuoremmillakin, kuten äänestäminen, kunta-aloitteet ja kansalaisaloitteet. Yhteiskunnan digitalisoituminen helpottaa digitaitoisten osallistumista ja vaikuttamista, mutta ilman digitaitoja oleville se on sen sijaan yhä vaikeampaa. Vaikuttamismahdollisuudet näyttävät kapenevan korkeassa iässä, sillä vaaleilla valittuja iäkkäitä kansanedustajia tai valtuutettuja on varsin vähän.

Suomessa lakisäätteiset vanhusneuvostot toimivat jokaisessa kunnassa ja hyvinvointialueella. Niiden lakisäätteen tehtävä on ikääntyneiden aseman ja oikeuksien edistäminen kuntien ja hyvinvointialueiden päätöksenteossa. Vanhusneuvostoilta on koottu useaan otteeseen tietoa niiden toimintatavoista ja vaikuttamismahdollisuuksista sekä neuvostojen ajatuksia siitä miten toimintaa pitäisi kehittää. Koska erityisesti kuntien vanhusneuvostojen koskevassa lainsäädännössä ei tarkasti määritellä vanhusneuvostojen osallistumis- ja puheoikeudesta kuntien päättävissä elimissä, kokevat monet neuvostot vaikuttamismahdollisuutensa pieniksi. Samoin moni vanhusneuvosto kertoo, että he pääsevät kertomaan näkemyksiään kovin myöhäisessä vaiheessa, kun päätökset on jo valmisteltu. Neuvostojen käytössään olevat resurssit saattavat olla myös erittäin pienet.¹⁰⁴

Eläkeläisliitot, Ihmisoikeuskeskus, Ikäinstituutti sekä vanhusasiavaltuutettu ovat nostaneet eri yhteyksissä esiin tarpeen vanhusneuvostojen aseman ja resurssien vahvistamiselle¹⁰⁵.

103 WHO, "Global report on ageism"; Mahler, "Maavierailu Suomeen. Ikääntyneiden ihmisoikeuksien toteutumista valvovan itsenäisen asiantuntijan Claudia Mahlerin raportti hänen maavierailultaan Suomeen."; ROSEnet Civic Exclusion Working Group, "Civic Exclusion in Later Life: Ageism Excludes Everyone and Harms Our Societies!"

104 Ihmisoikeuskeskus, "Vanhusneuvostojen toiminta ja vaikutusmahdollisuudet kunnissa"; Rappe ym., "Vanhusneuvostot vaikuttajina – vanhusneuvostokyselyn 2023 tulokset".

105 Ihmisoikeuskeskus, "Vanhusneuvostojen toiminta ja vaikutusmahdollisuudet kunnissa"; Rappe ym., "Vanhusneuvostot vaikuttajina – vanhusneuvostokyselyn 2023 tulokset; Vanhusasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2024".

8 Johtopäätökset ja suositukset

Tässä esiselvityksessä on kuvattu sitä mitä ageismi ja ikäsyryntä ovat. Samoin ollaan tarkasteltu sitä, miten ageismi ja ikäsyryntä voivat liittyä moniperusteiseen ja risteävään syrjintään. Huomiota on kiinnitetty myös sosiaalisen syrjäytymisen eri riskitekijöihin, ja siihen miten ne saattavat linkittyä ikäsyryntään ja ageismiin. Esiselvityksessä on kokonaisuudessaan kyse iän perusteella koetusta eriarvoisuudesta ja sitä ylläpitävistä ja edistävästä ennakkoluuloista, rakenteista ja toimintatavoista. Esiselvitys on keskittynyt ageismiin ja ikäsyryntään iäkkäillä ja nostanut esiin joitakin eri vähemmistöihin kuuluvien ikääntyneiden kokemuksia moniperusteisesta syrjinnästä, jossa yksi tekijä on korkea ikä.

Tässä esiselvityksessä mukana olleen asiakirja-aineiston perusteella vaikuttaa siltä, että ikääntyneitä yksittäisinä henkilöinä ja kokonaisina ryhminä on käsitelty pääosin osana muuta aikuisväestöä ja vain paikoitellen omana väestöryhmänään. Huomioita on tehty heidän tilanteistaan ja asemastaan. Siten ei voida sanoa, että ikääntyneet olisi jätetty huomioimatta lainvalmistelua koskevissa tai muissa asiakirjoissa. Kuitenkin esimerkiksi valvontaviranomaisten ratkaisuista näkyy se, miten ikääntyneet ovat jääneet vaille tarvitsemiaan palveluja. Erityisen riskialtis on tilanne, jossa korkeaan ikään yhdistyy monia samanaikaisia sairauksia, muistisairaus tai vammaisuus. Tämä näyttää asettavan iäkkään henkilön erityisen heikkoon asemaan.

Myös politiikkaohjelmissa oli huomioitu haavoittuvassa asemassa olevia erityisryhmiin kuuluvia ja heidän asemaansa vaikuttavia risteäviä tekijöitä, joissa ikä oli mainittu yhdeksi tekijäksi. Kuitenkin paikoitellen asiakirjoissa käytetty termistö on leimaavaa tai tiedon lähteet ovat puutteellisia tai suppeita ikääntyneiden osalta. Lisäksi kansallisesti ja kansainvälisesti politiikkaohjelmissa toistuivat tilastotiedoissa esiintyvät ikäraajat ja sen vuoksi tiedot ikääntyneistä ovat puutteellisia. Kaiken kaikkiaan nämä tekijät yhdessä edellyttävät lukijalta valveutuneisuutta yhdistää tietoa ikääntyneiden asemasta tekstien sisällä riittävällä tarkkuudella.

lääkäiden osuus väestöstä on suurempi kuin koskaan ennen yleistyneen pitkäikäisyyden sekä pitkään jatkuneen matalan syntyvyyden vuoksi. Koko yhteiskunnan toimivuuden kannalta on olennaista, että ikääntyneet voivat toimia yhdenvertaisina yhteiskunnassa. Ageistiset ja ikäsyryivät asenteet, toimintatavat ja rakenteet on tärkeä tunnistaa ja tunnustaa, jotta niihin voidaan puuttua.

Ageismi ja ikäsyrintä ovat yleisiä ilmiötä. Ei kuitenkaan ole helppoa löytää ikään-tyneitä koskevaa suomalaista tutkimusta, jossa viitekehys nojaisi ageismiin tai ikäsyrintään, eikä myöskään tunnistaa vakiintuneita nimettyjä mittareita sen seurantaan. Monitieteinen gerontologinen tutkimus on avannut monia iäkkäiden kohtaamia ongelmia Suomessa ja kansainvälisesti. Näitä ovat esimerkiksi pula iäkkäiden palveluista ja ylipäättään vaikeudet saada sosiaali- ja terveyspalveluja, pienituloisuus ja suoranainen köyhyys, asuinalueiden fyysinen esteellisyys ja turvattomuus, syrjään jääminen sosiaalisista suhteista sekä vaikuttamismahdollisuuksien puute. Nämä ongelmat näyttävät kärjistyvän monien vähemmistöihin kuuluvien ikääntyneiden kohdalla. Ikäsyrintän ja ageismin eri muodot on usein nostettu tutkimusten johtopäätöksissä esiin.¹⁰⁶

Esiselvityksen tavoitteena oli tehdä alustavia havaintoja siitä, miten ageismin ja ikäsyrintän ilmiöt ovat tunnistettavissa päätöksentekoon liittyvissä asiakirjoissa. Tarkastelimme muun muassa sosiaali- ja terveydenhuollon valvontaviranomais-ten päätöksiä, asiakirjoja liittyen lainsäädännön kehittämiseen sekä politiikka-asiakirjoja. Ikäsyrintän ja ageismin vähentämiseen liittyvissä suosituksissa on kehoitettu tarkastelemaan sekä politiikan muotoutumista, lainsäädännön kehittämistä että sen toimeenpanoa. Esiselvitykseen valittujen aineistojen avulla saimme tehtyä laadullisia havaintoja näistä eri toimintaloikoista. On kuitenkin selvää, että esiselvityksen aineisto on niukka ja tulokset suuntaa antavia.

Teimme asiakirjoista useita havaintoja korkeaan ikään liittyvästä ageismista ja ikäsyrintästä. Osa niistä koski yksittäisen iäkkään henkilön kohtaamista ja kohtelua sosiaali- ja terveyspalvelujen piirissä (toimeenpano). Osa liittyi siihen, että politiikkaohjelmissa oli tuotu iäkkäitä koskevat tiedot usein puutteellisesti esiin, ja suositteluissa toimenpiteissä heitä ei oltu huomioitu (politiikan muotoilu). Näin ollen heidän kokemuksensa, näkemyksensä ja mahdolliset tarpeensa oli sivuutettu. Lainsäädännön kehittämiseen liittyvissä asiakirjoissa havaitsimme tilanteita, joissa lähtökohtaisesti rajattiin iäkkäiden mahdollisuudet palveluun, joihin heillä kuitenkin oli tarve. Lainsäädännön vaikutusten arvioinnissa olivat iäkkäiden tiedot jääneet puutteelliseksi tai niitä ei ollut esitetty lainkaan erityisesti kaikkein iäkkäimmistä (lainsäädännön kehittäminen).

Esiselvityksen perusteella voidaan todeta, että Suomessa on rakenteellista ja välillistä ikäsyrintää. Kyse on usein tekemättä jättämisestä: ei esimerkiksi kuulla erityisesti kaikkein iäkkäimpiä eikä iäkkäiden erityisryhmiä. Heiltä ei koota tietoa tai

---

106 Walsh ym., "Social Exclusion in Later Life".

olemassa olevaa tietoa ei oteta huomioon. Näyttää myös siltä, että vaikka iäkäs henkilö on itse paikalla, saatetaan hänet sivuuttaa hänen omassa asiassaan. Tämä on yksi välittömän ikäsyrynnän muoto.

Esiselvitys osoittaa tarpeen pureutua systemaattisemmin ageismin ja ikäsyrynnän eri ilmiöihin ja tehdä siitä akateemista tutkimusta liittyen iäkkäimpien kokemuksiin. Erityisesti tarvitaan lisätietoa kokemuksista, joita on eri vähemmistöihin kuuluvilla ikääntyneillä sekä pitkäkestoisesti pienituloisten ja/tai terveydeltään tai toimintakyvyltään pysyvästi heikentyneiden iäkkäiden tilanteista. Myös ageismiin ja ikäsyryntään liittyvät käsitteet vaativat tarkempaa analyysia. Syytä olisi myös perehtyä kansainväliseen tutkijoiden käymään kriittiseen keskusteluun ikäsyrynnän ja erityisesti ageismin tulkinnoista.

Tutkimusta tarvitaan myös päätöksenteosta ja siinä esiin nousevista ageismiin ja ikäsyryntään liittyvistä ilmiöistä. Tarvitaan myös oikeustieteellistä analyysia olemassaolevien ikärajojen hyväksyttävyydestä. Samoin olisi tarpeellista tunnistaa ageismia ja ikäsyryntää kuvaavia mittareita ja analysoida ikäsyrynnän vähentämiseksi tehtyjen suositusten mahdollista toimeenpanoa.

Järjestöjen tekemät kyselytutkimukset kertovat ikäsyrynnän ja ageismin olevan yleisesti läsnä suomalaisessa yhteiskunnassa. Kyselyiden perusteella vaikuttaa myös siltä, että ikäsyryntää ja ageismia tunnistetaan niin päättäjien toimissa kuin yhteiskunnan palveluissa ja mediassa. Lisää pohdintaa vaatii kyselyissä toistuva tulos, jonka mukaan ikäsyrynnän ja ageismin kokemukset ja niiden havaitseminen ympärillään on harvinaisempaa kaikkein vanhimmilla vastaajilla kuin heitä vähän nuoremmilla.

Esiselvityksen perusteella suosittelemme seuraavia toimia:

- Olemassa olevien perus- ja ihmisoikeus- sekä syrjintätiedonkeruun indikaattoreiden kehittäminen niin, että ne kattavat myös iäkkäimmät ja tavoittavat kaikkein haavoittumimmassa asemassa olevat ikääntyneet henkilöt.
- Tutkimuksen toteuttaminen iäkkäisiin liittyvästä ikäsyrjinnästä ottaen huomioon myös tavanomaista vaikeammassa tilanteessa olevat ikääntyneet sekä erilaisiin vähemmistöihin kuuluvat ikääntyneet.
- Eri ikärajojen hyväksyttävyyden tarkastelu lainsäädännössä ja niiden arviointi suhteessa ikäsyrjintään.
- Ikävaikutusten arvioinnin toteuttaminen lainsäädännön valmistelussa siten, että vaikutusarvioinnissa painottuvat kaikkein iäkkäimpien ja vähemmistöihin kuuluvien ikääntyneiden sekä tavanomaista vaikeammassa tilanteessa olevien ikääntyneiden perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen.
- Vanhusneuvostojen aseman vahvistaminen kuntien ja hyvinvointialueiden päätöksentekoa valmistelemissa ja päättävissä elimissä.
- Eri vähemmistöihin kuuluvien ikääntyneiden edustuksen varmistaminen päätöksenteossa sekä vanhusneuvostojen kokoonpanoissa esimerkiksi niiden jäsenten määrää lisäämällä.
- Koulutuksen toteuttaminen eri kohderyhmille yhdenvertaisuudesta ja tasa-arvosta siten, että korkeaan ikään liittyvä ageismi ja ikäsyrjintä on sisällöissä mukana.

Lähteet

- Ahosola, P. (2018). Vanhushoivapolitiikan uusfamilismi: Omaisettomat hoivan tarvitsijat institutionaalisen hallinnan kohteena. Tampere: Tampere University Press.
- Arola, L. (2021). Saamebarometri 2020 – selvitys saamenkielisten kielellisten oikeuksien toteutumisesta. Oikeusministeriön julkaisuja, selvityksiä ja ohjeita 2021:1. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-840-0>
- Ayalon, L., & Tesch-Römer, C. (Toim.). (2018). Contemporary Perspectives on Ageism. Springer International Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-73820-8>
- Bromseth, J., & Siverskog, A. (2023). "He went back into the closet". TemaNord 2023:552. Nordic Council of Ministers. <https://doi.org/10.6027/temanord2023-552>
- Butler, R. N. (1969). Age-Isms: Another Form of Bigotry. *The Gerontologist*, 9(4 Part 1), 243–246. https://doi.org/10.1093/geront/9.4_Part_1.243
- Calasanti, T., & King, N. (2015). Intersectionality and age. Teoksessa *Routledge Handbook of Cultural Gerontology*. (1. painos, ss. 193–200). Routledge.
- Devandas-Aguilar, C. (2019). Report on the rights of persons with disabilities. UN. <https://www.ohchr.org/en/documents/thematic-reports/report-rights-older-persons-disabilities>
- Eläkeliitto ry. (2024). 60+ Barometri yli 60-vuotiaiden hyvinvoinnista ja arjesta 2024. https://www.elakeliitto.fi/sites/default/files/2024-09/EL_60plusBAROMETRI_2024.pdf
- Eläkeläisliittojen etujärjestö EETU ry. (2022). Huomisen kynnyksellä 2022: Kysely 55–84-vuotiaiden tulevaisuudennäkymistä. https://www.senioriliitto.fi/site/assets/files/5515/huomisen-kynnyksella-yhteenvetoraportt-2022_final.pdf
- EOAK/6297/2023, 4.10.2023, Lausunto: Ikääntyneiden oikeudet K 11/2023 VP, Kertomus vuodelta 2022. Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/6297/2023>
- Era, S., & Kröger, T. (2024). Being independently dependent. Teoksessa H. Katsui & M. T. Laitinen, *Disability, Happiness and the Welfare State* (1. p., ss. 48–67). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781032685519-4>
- Heinämäki, L., Allard, C., Kirchner, S., Xanthaki, A., Valkonen, S., Mörkenstam, U., Bankes, N., Ruru, J., Gilbert, J., Selle, P., Simpson, A., Olsén, L. (2017). Saamelaisien oikeuksien toteutuminen: Kansainvälinen oikeusvertaileva tutkimus. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 4/2017. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-330-9>
- Help Age. Advancing equality for older people. <https://www.helpage.org/silo/files/age-equality-report.pdf>

- HE 9/2023 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle vammaispalvelulain ja eräiden siihen liittyvien lakien voimaantulon lykkäämistä koskevaksi lainsäädännöksi.
- HE 122/2024 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi vammaispalvelulain ja sosiaalihuoltolain 4 §:n muuttamisesta.
- HE 122/2024 vp. Asian käsittelytiedot. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/KasittelytiedotValtiopaivaasia/Sivut/HE_122+2024.aspx
- HE 166/2008 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain sekä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 4 §:n muuttamisesta.
- HE 189/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sukupuolen vahvistamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 309/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussääntösten muuttamisesta.
- Hoppania, H.-K., Mäki-Petäjä-Leinonen, A., & Nikumaa, H. (2017). (Un)equal Treatment? Elderly care and disability services for people with dementia in Finland. *European Journal of Social Security*, 19(3), 225–241. <https://doi.org/10.1177/1388262717728604>
- Iivonen, E., & Pollari, K. (2021). Lapsivaikutusten arvioinnin käsikirja lainvalmistelijoille. Valtioneuvoston kanslian julkaisu 2021:5. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-370-8>
- Ihmisoikeuskeskus (2019) Ikääntyneiden henkilöiden oikeudet – keskeiset kansainväliset sopimukset ja kansallinen lainsäädäntö. Ihmisoikeuskeskuksen julkaisu 1/2019. <https://bin.yhdistysavain.fi/1586428/cZKLUW7eatBYEtgRauoX0UjBzZ/lka%CC%88a%CC%88ntyneiden%20henkilo%CC%88iden%20oikeudet.pdf>
- Ihmisoikeuskeskus (2022) Selvitys kansallisista perus- ja ihmisoikeustoimijoista. <https://bin.yhdistysavain.fi/1586428/ZmHhTqfJ5NNqXD4SoWlz0Xc87k/IOK%20SELVITYS%20KANSALLISISTA%20PIO-TOIMIJOISTA%202022%20FI.pdf>
- Ihmisoikeuskeskus (2021) Vanhusneuvostojen toiminta ja vaikutusmahdollisuudet kunnissa. <https://bin.yhdistysavain.fi/1586428/3h1726qsdFmdPF83nSxR0W6qIk/Vanhusneuvostot%20raportti.pdf>
- Inter-American Convention on Protecting the Human Rights of Older Persons. https://www.oas.org/en/sla/dil/inter_american_treaties_a-70_human_rights_older_persons.asp
- Jylhä, M. (2021). Vanhuustutkijan koronavuosi. Myöhäiskeski-ikä ja pitkäikäisyyden vallankumous. Vastapaino.
- Jönson, H., & Norberg, P. (2023). Being an older person or a person with a disability: Are supportive policies ageist? *Disability & Society*, 38(1), 148–168. <https://doi.org/10.1080/09687599.2021.1930518>
- Kallioma-Puha, L. (2017). Vanhuksen oikeus hoivaan ja omaisolettama. *Gerontologia*, 31(3), 227–242. <https://doi.org/10.23989/gerontologia.63421>

- Kc, S. (2024). Ageing in the Margins – Understanding Intersectional Inequalities shaping the Ageing and Wellbeing of Non-European Migrant Women in Finland. Valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-84-0240-4>
- Kehusmaa, S., Ilmarinen K., Jokinen S., Kauppinen S. (2022). Omaishoidon tuen kansalliset myöntämisperusteet – THL:n ehdotus. Työpaperi 43/2022. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-927-6>
- Keskinen, K. (2024). Sidesteps? Career choices, normativity and individual agency in late life unemployment. Tampere University dissertations 970. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-3325-6>
- KHO 17.10.2019 T 4909.
- KHO 19.2.2013 T 610.
- KHO 2012:59. <https://finlex.fi/fi/oikeus/kho/vuosikirjat/2012/201202099>
- KHO 2012:60. <https://www.finlex.fi/fi/oikeus/kho/vuosikirjat/2012/201202100>
- Kröger, T. (2022). Care poverty: When older people’s needs remain unmet. Palgrave Macmillan.
- Kröger, T., Van Aerschot, L., & Mathew Puthenparambil, J. (2019). Ikääntyneiden hoivaköyhyys. Yhteiskuntapolitiikka, 84(2), 124–134.
- Lainvalmistelun vaikutusarviointiohje. (2022). Valtioneuvoston julkaisuja 2022:66. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-922-9>
- Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista (980/2012). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2012/20120980>
- Laki potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920785#L2P3>
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>
- Laki vanhusasiavaltuutetusta (753/2021). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2021/20210753>
- Lumme-Sandt, K., Nikander, P., & Pietilä, I. (2020). Ikäkäsitykset päätöksenteon taustalla. Gerontologia, 34(4), 359–362.
- Mahler, C. (2023) Maavierailu Suomeen. Ikääntyneiden ihmisoikeuksien toteutusta valvovan itsenäisen asiantuntijan Claudia Mahlerin raportti hänen maavierailultaan Suomeen. (2023). [Epävirallinen käänös]. Ihmisoikeuskeskuksen julkaisuja 1/2023. <https://bin.yhdistysavain.fi/1586428/0sRX1RsUjZ24VVNt2AU-n0YvVCw/Claudia%20Mahlerin%20raportti-FI.pdf>
- Magga, R. Saamelaiden oikeudet. <https://vanhusasia.fi/documents/97611701/160155639/Risterauna+Magga+saavutettava.pdf/ebb252b2-0dc0-7ea4-bdd4-5602caef7f82/Risterauna+Magga+saavutettava.pdf?t=1691404258864>
- Kyytsönen, M., Aalto A-M., Vehko T. (2021). Sosiaali- ja terveydenhuollon sähköinen asiointi 2020–2021: Väestön kokemukset. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-680-0>

- Marginalisoitujen ryhmien oikeudensaantimahdollisuudet ikääntyvässä yhteiskunnassa – Tutkimushanke. <https://uefconnect.uef.fi/tutkimusryhma/marginalisoitujen-ryhmien-oikeudensaantimahdollisuudet-ikaantyvassa-yhteiskunnassa/>
- Marques, S., Mariano, J., Mendonça, J., De Tavernier, W., Hess, M., Naegele, L., Peixeiro, F., & Martins, D. (2020). Determinants of Ageism against Older Adults: A Systematic Review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(7), 2560. <https://doi.org/10.3390/ijerph17072560>
- Mock, W. B. T. (2019). Human Rights and Aging. *Generations: Journal of the American Society on Aging* 43(4), 80-86.
- Nieminen, L. (2014). Ikäsyrynnän kieltö. Teoksessa *Vanhuus ja oikeus*. Lakimiesliiton kustannus.
- Officer, A., Thiyagarajan, J. A., Schneiders, M. L., Nash, P., & De La Fuente-Núñez, V. (2020). Ageism, Healthy Life Expectancy and Population Ageing: How Are They Related? *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(9), 3159. <https://doi.org/10.3390/ijerph17093159>
- Oikeusministeriö. (2019). Moniperusteinen syrjintä olisi tunnistettava paremmin. (Policy Brief 2, Syrjintä Suomessa. Ajankohtaista tietoa syrjinnästä ja yhdenvertaisuudesta.). Oikeusministeriö.
- Paananen, J., Kulmala, J., & Pirhonen, J. (2024). Social death of older adults residing in nursing homes in Finland. *Journal of Aging Studies*, 71, 101275. <https://doi.org/10.1016/j.jaging.2024.101275>
- Rappe, E., Rajaniemi, J., Aholola, P., & Topo, P. (2024). Vanhusneuvostot vaikuttajina – vanhusneuvostokyselyn 2023 tulokset. Ikäinstituutti.
- ROSEnet Civic Exclusion Working Group. (2020). Civic Exclusion in Later Life: Ageism Excludes Everyone and Harms our Societies! Civic Exclusion in Late Teoksessa K. Walsh and T. Scharf (toim.), ROSEnet Briefing Paper Series: No. 3. CA 15122 Reducing Old-Age Exclusion: Collaborations in Research and Policy.
- Miettunen, T. (2021) Saamenkielisen sosiaali- ja terveysalan henkilöstön koulutuksen nykytilanne jakehittämistarpeet. Selvitys saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen kehittämistyöryhmälle. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-849-6>
- Sateenkaariseniorit ry. Meistä kirjoitettua. <https://sateenkaariseniorit.yhdistysavain.fi/meista-kirjoitettua/>
- Saukkonen, P. Virtanen, L., Kaihlanen, A., Kainiemi, E., Koskinen, S., Sainio, P., Koponen, P., Heponiemi, T. (2021). Sosiaaliselle syrjäytymiselle altistavien tekijöiden yhteys ikääntyneiden sähköiseen asiointiin: Tuloksia COVID-19- epidemian ensimmäisten aaltojen ajoilta. *Terveys ja hyvinvoinnin laitos*. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-747-0>
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2021) Madridin ikääntymistä koskevan kansainvälisen toimintasuunnitelman seuranta: Suomen seurantaraportti vuosilta 2018–2022. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2021:28.

- Sosiaali- ja terveysministeriön tiedote 27.8.2024: Itsemääräämisoikeuden vahvistamista koskevan hankkeen seurantaryhmälle jatkoa. <https://stm.fi/-/itsemaaraa-misoikeuden-vahvistamista-koskevan-hankkeen-seurantaryhmalle-jatkoa>
- Sosiaalihuoltolaki (1301/2014). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301#L4P33>
- Suomen perustuslaki (731/1999). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>
- Suomen Romanipoliittinen ohjelma (Rompo) 2023–2030. Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-5656-8>
- Mannila, S. (2024) Syrjintä Suomessa 2020–2023: Tietoraportti. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2024:11 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-955-3>
- Tamminen, O., & Pirhonen, J. (2021). Puheita ja tekoja – osallisuuden haasteet vanhuudessa. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti*, 58(4), 384–395.
- Tilastokeskus (2023). Eduskuntavaalit 2023, äänestäneiden tausta-analyysi. <https://stat.fi/julkaisu/cl8mvt1xt143o0cvzel1m7esx>
- Topo, P., Tiilikainen, E., & Seppänen, M. (2021). Vanhuusiän syrjäytyminen pätkinänkuoressa – tuloksia ja politiikkasuosituksia ROSEnetistä. *Gerontologia*, 35(3), 290–295. <https://doi.org/10.23989/gerontologia.102504>
- Torres, S. (2020). Racialization Without Racism in Scholarship on Old Age. *Swiss Journal of Sociology*, 46(2), 331–349. <https://doi.org/10.2478/sjs-2020-0017>
- Törmä, S., Huotari, K., Tuokkola, K., & Pitkänen, S. (ei pvm.). Ikäihmisten moninaisuus näkyväksi. Selvitys vähemmistöihin kuuluvien ikääntyneiden henkilöiden kokemasta syrjinnästä sosiaali- ja terveystalveissa (Vsk. 2014). Sisäministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-491-965-4>
- United Nations Principles for Older Persons Adopted by General Assembly resolution 46/91 of 16 December 1991. (ei pvm.).
- United Nations Report of the Second World Assembly on Ageing, Political Declaration and Madrid International Plan of Action on Ageing, 2002, Madrid, 8–12 April 2002 <https://unece.org/DAM/pau/MIPAA.pdf>
- Vaarama, M. (2022). Toiveena tavallinen, hyvä elämä. Vanhustyön keskusliitto. https://www.vanheneminen.fi/wp-content/uploads/sites/3/2023/01/Raportti_Toiveena_tavallinen_hyva_elama_FINAL_PDF.pdf
- Vaarama, M., & Jylhä, M. (2020). Syrjintä pois ja palvelut kuntoon – Kohti tietoon perustuvaa ikääntymispolitiikkaa. *Gerontologia*, 34(4), 317–322.
- Vaarama, M., Mukkila, S., & Hannikainen-Ingman, K. (ei pvm.). 80 vuotta täyttäneiden elämänlaatu ja elinolot. Teoksessa M. Vaarama, S. Karvonen, L. Kestilä, P. Moisio, & A. Muuri, *Suomalaisten hyvinvointi 2014* (Vsk. 2014, ss. 40–60). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-015-3>
- Vanhusasiavaltuutettu (2024) Vanhusasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2024. [https://vanhusasia.fi/documents/97611701/160155639/Vanhusasiavaltuutetun+kertomus+eduskunnalle+2024+\(pdf\).pdf/3e754ed6-d449-fefc-416d-a01275884c98/Vanhusasiavaltuutetun+kertomus+eduskunnalle+2024+\(pdf\).pdf?version=1.6&t=1712143972681](https://vanhusasia.fi/documents/97611701/160155639/Vanhusasiavaltuutetun+kertomus+eduskunnalle+2024+(pdf).pdf/3e754ed6-d449-fefc-416d-a01275884c98/Vanhusasiavaltuutetun+kertomus+eduskunnalle+2024+(pdf).pdf?version=1.6&t=1712143972681)

- Vanhusasiavaltuutettu. (2023). Vanhusasiavaltuutetun kertomus valtioneuvostolle 2022. [https://vanhusasia.fi/documents/97611701/160155639/Vanhusasiavaltuutetun+vuosikertomus+2022+\(pdf\).pdf/496f10ac-7fcc-99e2-ce0d-850740213f49/Vanhusasiavaltuutetun+vuosikertomus+2022+\(pdf\).pdf?version=1.3&t=1712144308885](https://vanhusasia.fi/documents/97611701/160155639/Vanhusasiavaltuutetun+vuosikertomus+2022+(pdf).pdf/496f10ac-7fcc-99e2-ce0d-850740213f49/Vanhusasiavaltuutetun+vuosikertomus+2022+(pdf).pdf?version=1.3&t=1712144308885)
- Vanhusasiavaltuutettu. (2024). Vanhusasiavaltuutetun kertomus valtioneuvostolle 2023. [https://vanhusasia.fi/documents/97611701/160155639/Vanhusasiavaltuutetun+vuosikertomus+2023+\(PDF\).pdf/f937d40d-909c-8287-2795-bb10f276ce3e/Vanhusasiavaltuutetun+vuosikertomus+2023+\(PDF\).pdf?version=1.0&t=1730364532175](https://vanhusasia.fi/documents/97611701/160155639/Vanhusasiavaltuutetun+vuosikertomus+2023+(PDF).pdf/f937d40d-909c-8287-2795-bb10f276ce3e/Vanhusasiavaltuutetun+vuosikertomus+2023+(PDF).pdf?version=1.0&t=1730364532175)
- United Nations (2002). Report of the Second World Assembly on Ageing: Madrid, 8–12 April 2002. World Assembly on Ageing, New York.
- Vanhustyön keskusliitto (2024) <https://vtkl.fi/sote-ammattilaisten-kokemuksia-sateenkaarisenioreihin-liittyen>
- Viljanen, V.-P. (2021). Perustuslain yhdenvertaisuussäännökset eduskunnan perustuslakivaliokunnan käytännössä. Teoksessa Hallinto ja hallintolainkäyttö. Juhlajulkaisu Heikki Kulla 1950-28/8-2010 (ss. 493–514).
- Virtamo, M., Järnstedt, P., Tervonen S. (2023) Omaishoidon tilannekuva 2023. Omaishoitajayhdistysten näkemyksiä hyvinvointialueiden tarjoamista palveluista omaishoitajille ja hoidettaville. Omaishoitajaliitto. <https://omaishoitajat.fi/wp-content/uploads/2024/01/Omaishoidon-tilannekuva-2023-netti.pdf>
- Walsh, K., Scharf, T., & Keating, N. (2017). Social exclusion of older persons: A scoping review and conceptual framework. *European Journal of Ageing*, 14(1), 81–98. <https://doi.org/10.1007/s10433-016-0398-8>
- Walsh, K., Scharf, T., Van Regenmortel, S., & Wanka, A. (toim.). (2021). *Social Exclusion in Later Life: Interdisciplinary and Policy Perspectives*. International Perspectives on Ageing 28. Springer International Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-51406-8>
- Weiste-Paakkanen, A., Lämsä, R., & Kuusio H. (toim.). (2018). Suomen romaniväestön osallisuus ja hyvinvointi. Romanien hyvinvointitutkimus Roosan perustulokset 2017–201. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-246-8>
- WHO. (2020). UN Decade Healthy Ageing Plan of Action 2021–2030. <https://www.who.int/publications/m/item/decade-of-healthy-ageing-plan-of-action>
- WHO. (2021). Global report on ageism. <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/340208/9789240016866-eng.pdf?sequence=1>
- Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141325#L3P8>

Liite 1

Lyhennelmiä viranomaisten ikääntyneisiin kansalaisiin liittyvistä ratkaisuista

Aluehallintovirasto

1. Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirasto, sosiaalihuolto ja terveydenhuolto, ratkaisupäivämäärä 28.12.2022, diaarinumero LSSAVI/19491/2021, LSSAVI/19872/2021: Rajoitustoimenpiteissä tulee vanhustenhuollossa käyttää erityistä harkintaa.

Henkilö kanteli siitä, että vanhustenhoidon yksikössä käytettiin hänen läheisellään magneettivyötä sekä muita rajoitustoimenpiteitä (sängyn laitojen nostaminen) ilman asianmukaista arviointia tai keskustelua omaisten kanssa. Aluehallintovirasto antoi lääkärille ja yksikön vastuuhenkilöille huomautukset, koska magneettivyön käyttöä ei dokumentoitu riittävästi, eikä potilaan perusoikeuksia rajoittavia toimia arvioitu tapauskohtaisesti. Virasto katsoi, että potilaan itsemääräämisoikeuden rajoittaminen oli perusteetonta ja liian pitkäkestoista ilman riittävä harkintaa tai lääkärin lupaa (sängyn laitojen nostaminen).

2. Lapin aluehallintovirasto, sosiaalihuolto, ratkaisupäivämäärä 13.8.2021, diaarinumero LAAVI/567/2021: Palvelutarpeen arvioinnista on tehtävä erillinen asiakirja, joka annetaan asiakkaalle tiedoksi.

Henkilö kanteli siitä, että hänen omaiselleen ei laadittu palvelutarpeen arviota tai palvelusuunnitelmaa asianmukaisesti, ja että palvelut eivät vastanneet omaisen tarpeita. Aluehallintoviraston mukaan kunnan menettely, jossa palvelutarpeen arviointi sisällytettiin asiakaskertomuksiin palaverimuistioina, ei ollut riittävä. Näiden perusteella ei myöskään ole arvioitavissa, milloin palvelutarpeen arviointi on aloitettu tai valmistunut tai, ovatko asiakkaalle järjestetyt palvelut riittäviä ja sopivia hänen tarpeeseensa. Palvelutarpeen arviointi tulisi laatia erillisenä asiakirjana ja toimittaa asiakkaalle tai tämän edustajalle.

3. Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirasto, terveydenhuolto, ratkaisupäivämäärä 19.4.2023, diaarinumero LSSAVI/3994/2022

Henkilö kanteli läheisensä kotihoidossa tapahtuneesta lääkitysvirheestä ja asianmukaisen hoidon viivästymisestä, kun läheinen väärät lääkkeet saatuaan jätettiin kotiseurantaan sairaalahoidon sijaan. Lääkäri sai asiassa huomautuksen laiminlyönnistä, sillä hän ei ollut määrännyt asianmukaista kiireellistä hoitoa, mikä johti potilaan tehohoitoon joutumiseen. Aluehallintoviraston mukaan DNR-päätös ja muistisairaus eivät olisi saaneet estää asianmukaista hoitoa, eikä kotiseuranta ollut riittävä monisairaana ja yksin asuvan potilaan kohdalla.

Valvira

1. Diaarinumero: V/35036/2021, ratkaisupäivä: 30.09.2022: Tehostetun palveluasumisen asukkaan voinnin muutoksesta tulee konsultoida lääkäriä.

Omainen kanteli Valviraan tehostetun palveluasumisen asukkaan hoidon laiminlyönneistä ja lääkehoidosta, kun asukas loukkaantui siirtymätilanteessa ja myöhemmin menehtyi terveyskeskuksessa. Valvira totesi, että hoito ei ollut asianmukaista, sillä lääkäriä ei konsultoitu riittävän ajoissa tapaturman jälkeen, ja kipulääkityksen toteutuksessa oli puutteita. Valvira korosti, että henkilöstöllä tulee olla riittävä osaaminen asukkaan terveydentilan arvioimiseen ja että kivunhoito on toteutettava asianmukaisesti asiakirjamerkintöjen kera.

2. Diaarinumero: V/28575/2022, ratkaisupäivä: 10.5.2023: Ensihoidon tulee tutkia potilas huolellisesti ja konsultoida lääkäriä ennen päätöstä jättää kuljettamatta potilas sairaalaan.

Omainen kanteli Valviraan iäkkään ja monisairaana potilaan ensihoidosta, jossa potilasta ei kuljetettu sairaalaan hengitysvaikeuksien vuoksi kuin vasta kolmannella käynnillä, vaikka hänellä oli todettu koronainfektio. Valvira arvioi, että potilaalle annettu ensihoito ei ollut asianmukaista kahdella ensimmäisellä käynnillä. Ensimmäisellä käynnillä ensihoitajien olisi pitänyt konsultoida lääkäriä sekä mitata potilaan verenpaine, toisella käynnillä ehdottaa kuljetusta jatkotutkimuksiin tai vähintäänkin konsultoida lääkäriä sekä ottaa sydänsähkökäyrä. Vaikka ensihoidon puutteet todettiin, Valvira

katsoi, että potilaan vakava infektio ja heikko terveydentila saattavat olla syynä hänen kuolemaansa, eikä ensihoidon toimenpiteillä välttämättä olisi ollut ratkaisevaa vaikutusta hänen tilansa parantamiseen.

3. Diaarinumero: V/5217/2021, ratkaisupäivä: 19.8.2022:
Rajoitustoimenpiteistä on tehtävä asianmukaiset potilas- ja asiakasasiakirjamerkinnät ja asiakkaille tehtävä lain mukainen palvelusuunnitelma.

Omainen kanteli Valviraan tehostetun palveluasumisen yksikön asiakkaan hoidosta, sillä omaisen ilmoittamaa asiakkaan tilan heikkenemistä ei kirjattu potilasasiakirjoihin, mikä johti hänen kuolemisensa verenmyrkytykseen. Valvira totesi, että asiakkaan hoito ei ollut asianmukaista, koska hänelle ei ollut laadittu tarvittavaa hoito- tai palvelusuunnitelmaa eikä rajoitustoimenpiteistä ollut tehty riittäviä ja asianmukaisia kirjauksia. Lisäksi Valvira korosti, että hoitohenkilökunnan olisi tullut varmistaa tehokas tiedonkulku omaisten ja henkilöstön välillä sekä huomioida omaisten huolenaiheet potilaan voinnista.

Eduskunnan oikeusasiamies

1. EOAK dnro 992/2020, 29.11.2021:

Ruotsinkielisen kotihoidon saatavuus Helsingissä. EOAK on tarkastellut ruotsinkielisen kotihoidon saatavuutta Helsingissä kantelun perusteella ja todennut merkittäviä puutteita kielellisten oikeuksien toteutumisessa. Vuoden 2016 kyselyssä huomattiin, että osa asiakkaista ei saanut lainkaan palvelua ruotsiksi, ja EOAK piti tilannetta ongelmallisena erityisesti yhdenvertaisuuden näkökulmasta. EOAK on seurannut kaupungin toimenpiteitä tilanteen parantamiseksi ja antanut suosituksia kielellisten oikeuksien turvaamiseksi. Vaikka kaupunki on sittemmin tehnyt monia toimia ruotsinkielisen henkilöstön rekrytoinnin ja palvelujen parantamiseksi, EOAK on edelleen pitänyt tärkeänä tilanteen seuranta. Vuoden 2018 asiakaskyselyn perusteella tilanne oli parantunut, mutta EOAK on korostanut, että yhdenvertaisuus on edelleen haaste, ja kaupunki on velvollinen varmistamaan riittävät resurssit kielellisten oikeuksien toteutumisiksi.

2. EOAK dnro 3432/2021, 23.7.2021 AstraZenecan koronarokotteen käytön rajaaminen 65–69-vuotiaisiin.

EOAK käsitteli kanteluita, jotka liittyivät AstraZenecan koronarokotteen rajaamiseen 65–69-vuotiaisiin. Kantelut koskivat Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) ohjeistusta, jonka perusteella kyseisen ikäluokan henkilöille ei annettu muita koronarokotteita kuin AstraZenecan rokotetta, mikä herätti huolta yhdenvertaisuudesta ja itsemääräämisoikeudesta. EOAK pyysi selvityksiä THL:ltä ja sosiaali- ja terveysministeriöltä (STM) sekä arvioi, että ohjeistuksessa ei aluksi huomioitu potilaiden kielellisiä oikeuksia tai yhdenvertaisuutta. Vaikka THL perusteli ohjeensa lääketieteellisillä syillä, EOAK katsoi, että ohjeistus oli puutteellinen ja lainvastainen, koska rokotettaville ei annettu riittävästi mahdollisuuksia valita toista rokotetta. EOAK antoi huomautuksen THL:lle ja STM:lle heidän menettelynsä vuoksi.

3. EOAK dnro 2246/2020, 9.3.2021 68 vuotta täyttäneiden työterveyshuollon kustannusten korvaaminen.

EOAK käsitteli kantelun, joka koski 68 vuotta täyttäneiden työntekijöiden työterveyshuollon kustannusten korvaamista. Kantelijan mukaan Kansaneläkelaitos (Kela) ei maksa korvausta työnantajille yli 68-vuotiaiden työntekijöiden työterveyshuollosta vedoten rahoituksen puuttumiseen, vaikka työnantajilla on velvollisuus järjestää työterveyshuolto myös tälle ikäryhmälle. EOAK totesi Kelan noudattaneen vakiintunutta käytäntöä, mutta piti lainsäädäntöä epäselvänä ja katsoi, että korvausjärjestelmää tulisi tarkastella laajemmin ottaen huomioon työurien piteneminen ja työntekijöiden oikeus työterveyshuoltoon eläkeiän saavuttamisen jälkeen. EOAK suositteli Kelan ja sosiaali- ja terveysministeriön tarkastelevan lainsäädäntöä ja kehittämään sitä vastaamaan paremmin nykypäivän työelämän tarpeita.

4. EOAK/6297/2023, 4.10.2023 Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin lausunto: ikääntyneiden oikeudet k 11/2023 vp, kertomus vuodelta 2022.

Eduskunnan oikeusasiamies on antanut lausunnon koskien ikääntyneiden oikeuksia, erityisesti heidän osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksiaan päätöksenteossa. Lausunto perustuu eduskunnan oikeusasiamiehen vuoden 2022 toimintakertomukseen ja vastaa muun muassa kysymyksiin siitä, miten ikääntyneiden näkemykset huomioidaan julkisyhteisöjen toiminnassa. Perustuslain mukaan jokaisella kansalaisella on oikeus osallistua yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Tämä periaate koskee myös ikääntyneitä, ja heidät tulee ottaa huomioon yhdenvertaisuusperiaatteen mukaisesti. Syrjintäkielto ja yhdenvertaisuuslaki korostavat, ettei ketään

saa asettaa eriarvoiseen asemaan esimerkiksi iän perusteella, ellei tähän ole laissa hyväksyttävää perustetta. Oikeusasiamies painottaa, että ikääntyneiden poissulkeminen kyselyistä ei ole perusteltua, vaikka digitaalisten menetelmien käyttö olisikin heille haastavaa. Tiedonkeruussa tulisi tarjota vaihtoehtoisia menetelmiä, kuten haastatteluja ja paperisia kyselyitä. Tietojen keräämisen kalleus ei saa olla syynä jättää ikääntyneitä huomiotta, sillä päätöksenteon on perustuttava kattavaan ja yhdenvertaiseen tietoon. Lausunnossa korostetaan, että ikääntyneiden näkemyksiä tulee kuulla erityisesti palveluiden suunnittelussa ja ympäristöä koskevassa päätöksenteossa. Tämä on tärkeää muun muassa esteettömyyden, turvallisuuden ja itsenäisen asumisen turvaamiseksi. Julkisten toimijoiden tulee myös huolehtia siitä, että tiedolla johtaminen perustuu ikäryhmien kannalta kattaviin ja syrjimättömiin tietoihin. Yksityisten toimijoiden osalta oikeusasiamies toteaa, että yhdenvertaisuuslain valvonta kuuluu yhdenvertaisuusvaltuutetulle.

Korkein hallinto-oikeus

1. KHO:2012:59 2.8.2012/2099: Vammaispalvelu – Vaikeavammaisen kuljetuspalvelut – Ikääntyminen

Vuonna 1927 syntynyt henkilö kärsi useista sairauksista ja haki vammaispalvelulain mukaisia kuljetuspalveluita. Hänen hakemuksensa hylättiin perustuen siihen, että hänen sairautensa liittyvät ikääntymiseen, eivätkä täytä vaikeavammaisuuden kriteerejä. Hallinto-oikeus ja korkein hallinto-oikeus katsoivat, että vaikka henkilöllä on merkittäviä liikkumisvaikeuksia, hän ei täytä lain edellytyksiä vaikeavammaisuuden osalta, sillä hän pystyy käyttämään julkisia liikennevälineitä, kuten matalalattiabusseja. Ikääntyminen ei sinällään estä oikeutta vaikeavammaisten kuljetuspalveluihin, vaan arvio tehdään sen perusteella, miten vamma tai sairaus vaikuttaa henkilön avuntarpeeseen.

2. KHO:2016:180 15.11.2016/4836: Henkilökohtaisen tulon verotus – Eläketulon lisävero – Yhdenvertaisuus – Syrjintä – Ikä – Perustuslaki – Ilmeisen ristiriidan puuttuminen – Unionin oikeuden soveltamisala – Euroopan ihmisoikeussopimus

Korkein hallinto-oikeus käsitteli henkilön valitusta, jossa hän kyseenalaisti eläketulon lisäveroa koskevat tuloverolain säännökset Euroopan unionin ikään perustuvan syrjinnän kieltämisen näkökulmasta ja siten

yhdenvertaisuuslain (21/2004) vastaisina ja, että ne tulisi Suomen perustuslain 6 §:n vastaisena perustuslain 106 §:n nojalla jättää soveltamatta. Unionin tuomioistuin totesi, että kyseinen lainsäädäntö ei kuulu direktiivin 2000/78/EY tai Euroopan unionin perusoikeuskirjan soveltamisalaan, eikä se siten ole ristiriidassa EU normiston kanssa. Korkein hallinto-oikeus hylkäsi valituksen, koska eläketulon lisäveron soveltaminen ei ollut ilmeisessä ristiriidassa perustuslain yhdenvertaisuussäännösten kanssa.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu

1. VVTDno-2022-1625, Yhdenvertaisuusvaltuutetun kannanotto Oy Matkahuolto Ab toiminnasta

Yhdenvertaisuusvaltuutettu (YVV) on antanut kannanoton Matkahuollon lipunmyyntiuudistuksesta, joka merkitsee siirtymistä paperisista lipuista kokonaan digitaalisiin lippuihin. Useiden yhteydenottojen jälkeen valtuutettu katsoo, että uudistus voi syrjiä ikääntyneitä ja henkilöitä, joilla ei ole kykyä käyttää digitaalisia palveluita. Yhdenvertaisuuslain mukaan palveluntarjoajien on varmistettava, ettei heidän toimintansa johda syrjintään, vaikka elinkeinonvapaus takaa heille vapauden päättää toimintatavoistaan. Matkahuollon toiminnassa on havaittu puutteita erityisesti sen osalta, ettei uudistuksen yhdenvertaisuusvaikutuksia ole arvioitu riittävästi. Matkahuolto ei ollut varautunut tarjoamaan muita kuin digitaalisia lipunmyyntikanavia monille reiteille, mikä asettaa haavoittuvassa asemassa olevat ryhmät, kuten ikääntyneet ja vammaiset, epäedulliseen asemaan. Yhdenvertaisuusvaltuutettu painottaa, että erityisesti suurten toimijoiden, kuten Matkahuollon, tulisi ennakoida ja estää mahdolliset syrjintätilanteet jo etukäteen. Palveluiden, erityisesti julkisrahoitteisten, tulee olla saavutettavia kaikille asiakasryhmille yhdenvertaisesti.

2. VVTDno-2023-1616, Yhdenvertaisuusvaltuutetun saama yhteydenotto kansalaisparlamentin ikärajausta koskevassa asiassa ja siinä saatu selvitys.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun lausunnossa käsitellään kansalaisparlamentin ikärajausta, joka rajasi osallistujat 18–79-vuotiaisiin. Valtuutetun näkemyksen mukaan yli 80-vuotiaiden poissulkeminen ilman hyväksyttävää lakiperustaa on syrjintää iän perusteella, mikä on yhdenvertaisuuslain vastaista. Eduskunnan osallistuminen kansalaisparlamentin toteuttamiseen velvoittaa sen myös edistämään yhdenvertaisuutta.

Oikeusministeriö
PL 25
00023 Valtioneuvosto
www.oikeusministerio.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 Statsrådet
www.justitieministeriet.fi

ISSN 2490-0990 (PDF)
ISBN 978-952-400-201-1 (PDF)